

Sena Marjana

L - L
- -
G - A
h s
i u
d n
ta' t
a

1988

*Tal-mewt kiefra n-nigġieža
Ma' l-Omm t'Alla xejn ma swiet
Mit-taksir ġisimha nheles,
Safa mqajjem mill-imwiet.*

*Xena waqt l-esekuzjoni ta' l-oratorio Mużikali Marjan 'L-Apoteosi ta' l-Assunta',
kitba ta' Mons. Isqof N. Cauchi u mużika ta' Mro. Jos. Sammut li sar fil-Katidral fid-29
ta' Lulju 1988.*

Il-Kliem tal-qoxra hu meħud mill-"Apoteosi ta' l-Assunta"; kitba poetika ta' Mons. Isqof N. Cauchi.

I-ghid ta' l-assunta

Harga ta' darba fis-sena
(Nru. 23 - 1988)

Editur:
Mons. Carmelo Scicluna
Arcipriet tal-Katidral

Pubblikazzjoni:
Centru Kateketiku, Katidral.
Stampat:
A & M Printing Ltd. Qafa.

MESSAGĠ ghall-Jiem il-Festa mill-Arcipriet

Jixraq li din is-Sena ninwadra l-messaġġ tiegħi ta' jiem il-festa fil-kuntest tat-tagħlim ta' l-Enciklika "Omm il-Feddej" li l-Papa Gwanni Pawlu II hareġ fl-akkazzjoni tas-Sena Marijana, meta din is-Sena Marijana sa tagħlaq eżattament fis-Solennità Liturgika ta' l-Assunta. F'din l-Enciklika, il-Papa jgħallimna:

1. Fis-Santwarji Marijani, il-Verġni Marija tressaq l-insara lejn l-Ewkaristija (nru. 44)

Il-Verġni Marija mela tfakkarna li l-Knisja fil-jiem tal-festa ma hijix zona projbita. Iżda l-festa tirnexxi skond kemm ngħaddu hin quddiem Ġesù Ewkaristija. Dan hu s-sigriet tas-suċċess tal-festa.

2. Marija hi Omm il-poplu nistrani kollu, hi Omm il-Knisja. (nru. 47)

Il-Madonna, bħal Omm kulhadd, trid twissina li meta fil-jiem tal-festa ntellġu l-bnadar fuq il-bjut tagħna, dawn ikunu jfissru li aħna hbieb ma' kulhadd u mhux li għadna miġġieldin ma' ta' hdejna. Il-festa ma tigix biex inhallu d-deni tal-piki u tal-parrokkjaliżmu jitle' għal rasna, imma biex nuru aktar sens ta' solidarjetà.

3. Thares bil-fidi lejn Marija jfisser...tahdem biex tikber fil-qdusija. (nru. 47.)

L-Assunta trid tgħallimna li fil-jiem tal-festa, aħna spiritwalment ma nisfawx 'drop outs' fis-sens li għandna l-liċenzja li nseguw l-loġika tax-xitan. Il-festa tiġi biex aktar nuru maturità nistranija.

4. Marija tgħid lil kull individwu, dak li qalet f'Kana tal-Galilea: 'Aghmlu dak li jgħidilkom Hu' (nru. 46). U Ġesù, permezz ta' Ommu Marija, jinsisti magħna biex fil-jiem tal-festa mantappnux il-'glasnost' tagħna ta' ulied adottivi t'Alla. Imma nissoktaw ngħidu: 'IVA' lit-tajjeb u 'LE' lill-hazin. Ngħidu 'iua' għall-grar, għat-tqarbin u għall-funzjonijiet tal-Knisja. U ngħidu 'le' għall-insulti, għall-botti, għad-dagħa u għall-dak kollu li ma jagħmlilnix ġieħ bħala ulied Marija. Il-festa ma tigix biex matulha xejn ma jkun ipprojbit hliet il-kelma projbizzjoni.

Is-Sena Marijana tintemm fil-15 t'Awissu, 1988. Iżda għalina jfisser li s-Sena Marijana tibda l-għada, fis-16 t'Awissu, billi kull jum li jgħaddi minn fuqna jkun ifisser pass 'il quddiem fit-triq tal-qdusija. Is-Sena Marijana ma gietx biex inżommu rekord ta' l-attivitajiet li saru fil-parroċċa tagħna, imma giet biex nersqu dejjem eqreb lejn Alla li ha ġisem bħal tagħna fil-hdan tal-Verġni Marija.

Status Animarum bejn 1678 u 1794 B'dawl għall-Istorja tal- Matriċi—Kollegġjata ta' l-Assunta

Alexander Bonnici O.F.M. Conv.
H.E.D., S.Th.L., Ph.B.

Fl-imghoddi, sata' jkun hemm xi dubju dwar ir-rabta tal-Matriċi ta' l-Assunta (illum il-Katidral ta' Ghawdex) fir-relazzjonijiet li kellha mal-kampanja Ghawdxija. Illum, li bosta dokumenti hargu għad-dawl, il-fatti eċċaraw hafna. Minghajr ebda dell ta' dubju, nafu li l-ewwel sitt parroċċi tal-kampanja Ghawdxija hargu kollha mill-Matriċi Kollegġjata ta' l-Assunta. Illum, għandna f'idejna d-dokumenti essenzjali li juru l-erezzjoni tal-parroċċi tax-Xewkija, Għarb, Sannat, Xagħra, Nadur Żebbuġ.¹ Il-kontribut ekejkien li qed nippreżenta b'din il-kitba juri żewġ żmenijiet differenti. Sejer jingabar xi tagħrif minn **Status Animarum** tas-sena 1678: li żmien meta, mill-Matriċi harget il-parroċċa tax-Xewkija. Imbagħad, naqbsu mitt sena, u nagħtu harsa lejn is-snin 1782 u 1794. Naraw żmenijiet differenti meta mill-Matriċi kienu hargu l-parroċċi tal-kampanja; imma, taħi l-istess raġjal tal-Matriċi, kien hemm il-parroċċa ta' San Gorg tar-Rabat.

IL-KASTELL FIS-SENA 1678

Il-popolazzjoni tal-kastell kienet ta' 244 ruh.² Nafu li l-Kavaleri kienu imexxu permezz ta' Gvernatur. Dan kien joqgħod fil-kastell. F'din is-sena 1678, il-Gvernatur kien **Don Ettore Pinto De Sosa**. Meta l-Gvernatur kien iken niegħes, il-Imexxija tal-għira kiener f'idejn **Don Bartolomeo De Villa Vincens**. Dan ukoll kien joqgħod il-kastell. It-tnejn li huma kienu jifurruw bħal familja waħda, u kellhom lil Ċertu Ċikku Altard, b'x jaqdihom l-kull ma jkollihom b'żonn.³

Dan it-tagħrif qed jingabar minn **Status Animarum**. Imma, għalkemm il-matriċi ta' l-Assunta kienet għadha taħi il-Imexxija ta' l-Arċipriet Kan. Dun Gann-Anton Camilleri, hu ma jidherx bħala dak li gabar dan it-tagħrif tas-sena 1678. Nafu li l-fajja tiegħu kienet qed toqrob lejn it-tmiem. Hu kellu jmut fit-28 ta' Lulju 1679. Jidher li, mhux biss ma kienx għadu

mgħobbi bil-piż tal-parroċċa, imma lanqas biss ma kien Għawdex. Isem l-Arċipriet tal-Matriċi ma jidherx ma' dak tal-kanonċi l-oħrajn tal-Kollegġjata. F'dik is-sena 1678, il-Kanonċi tal-Kollegġjata ta' l-Assunta kienu dawn il-hdax: i) Dun Bartilmew Żarb, ii) Dun Matthew Dalli, iii) Dun Bernard Haxac, iv) Dun Ġorġ Paċi, v) Dun Ġwannbattista Apap, vi) Dun Ġużepp Cumbo, vii) Dun Ġann-Anton D'Avola, viii) Dun Vincenz Micallef, ix) Dun Silvio Paċi, x) Dun Ġamri Vella (Koġitur), u xi) Dun Ġilju Muscat (Koġitur).⁴

F'dak l-istess żmien kien hemm 22 saċerdot fis-servizz tal-Kollegġjata ta' l-Assunta. L-ismijiet tagħhom kienu dawn: i) Dun Mario Madiona (Ċerimonjier), ii) Dun Rumas D'Armenia (Organista), iii) Dun Tumas Bugeya (kappillan tal-kor), iv) Dun Alwiġ Cifaġi (kappillan iehor tal-kor), v) Dun Pietru Pawl Cifaġi (kappillan iehor tal-kor), vi) Dun Pawl Lauter (sagrista), vii) Dun Matthew Ċini (sagrista iehor), viii) Dun Ġużepp D'Avola, ix) Dun Luqa Camilleri, x) Dun Dumink Bonnici, xi) Dun Ġann-Piet Dalli, xii) Dun Ġamri Haxisa, xiii) Dun Arkangli Haxac, xiv) Dun Ġwann Vella, xviii) Dun Pupull Cassar, xvi) Dun Meljorr Camilleri, xx) Dun Ġirġor Camilleri (li kellu jkun it-tieni kappillan tax-Xewkija), xxi) Dun Pietru-Pawl Haġius, u xii) Dun Antonin Vella.⁵

F'dak iż-żmien, fil-Kollegġjata ta' l-Assunta kien hemm djaknu wieħed biss. Dan kien **Dun Bernard Haber**. Isem qiegħed imniżżel bħala Bernardin Chaber. Imma nafu li hu l-istess persuna. Hu isem li ssemma f'fama tul din is-sena. **Dun Bernard Haber** kellu jiġi magħżul bħala l-ewwel Kappillan tan-Nadur. Haber kellu

jkun l-aqwa prova biex assolutament ma jista' jkollna l-ebda dubju dwar jekk l-Isqof Cocco Palmeri għamlx lin-Nadur bħala parroċċa, u mhux lill-Qala. Haber dejjem iddikjara bla taqlig li hu sar għan-Nadur, u mhux għall-Qala. Dan kien ġie mgħammed fil-Matriċi ta' l-Assunta fis-26 ta' Ottubru 1634.⁶ Għalhekk, hu kien vokazzjoni tardiva għaliex, fis-sena 1678, diġà' kellu 44 sena. Fl-istess żmien, kien hemm ukoll żewġ suddjakni. Dawn kienu Grezz Żammut u Orazju Cuschieri.⁷

Daqqa t'għajn lejn xi persuni li kienu joqogħdu fil-kastell iġġibila quddiem għajnejna drawwa taż-żmien. Insibu f'ames persuni li jissejfu sorijiet. Tnejn trizżlu bla kunjom: Sor Pawlika u Sor Marija. It-tlieta l-oħra kienu Sor Grazzja Portelli, Sor Domenica Dalli, u Sor Monica Chaber. Dawn ma kenux nisa li qed igħixu ta' sorijiet. L-isem ta' soru kien jingħata lil dawk il-persuni li jkunu spiritwalment marbutin ma' xi Istitut ta' hajja kkonsgrata: bħalma kienu l-Agostinjani u l-Frangiskani Konventwali li, sa minn żmien, kellhom knisja u kunvent fir-Rabat t'Għawdex.⁸

IR-RABAT U L-KAMPANJA FIS-SENA 1678

Fis-sena 1678, meta l-parroċċi tal-kampanja kienu għadhom ma bdewx joħroġu, il-Matriċi ta' l-Assunta tidher maqsuma fi tnejn: a) il-Kastell u b) ir-Rabat. Imma ma nitgarrqux bil-kelma "Rabat". Mar-Rabat, ingabret il-kampanja Għawdxijali kienet tiddependi mill-Matriċi. Jekk wieħed igħodd il-gruppi kollha li jiġiesu bħala Rabat, naslu għat-total ta' 2834.⁹ Għalhekk b'kollox, l-Arċipriet tal-Katidral kellu

Die 21. Aprilis 1678
Bartholomaeus Catalij Habertarius presbyter Paulus D. Berron-
diuus Haber et alij omnes regiminales duo civis in fide J. M. C.
amici deo reddidi decessu piumonni daj salutis Cuius corpus
sepultus fuit in Vna matrici in mandato Ratus Dni Capitani
et alij de jorinis facto coram rectoribus in signatura n.º 6-
Cheraxj wuybat

le-certifikat tal-mewt ta' l-ewwel Kappillan tan-Nadur, Dun Bernard Haber hij jgħadd f'original tar-registru ta' l-Arkivu Parrokkjali tal-Katidral.

jiddependu minnu 244 fil-kastell u 2834 fir-Rabat u l-kampanja. Flimkien jigu 3078.

Kollox hu mqassam skond id-djar li fihom in-nies. Għalhekk, jekk qraha iġixu flimkien, jittiegħdu fl-lista waħda. Dwar il-parroċċa tal-Matriċi f'dan iż-żmien, naghmlu ftit riflessjonijiet ta' natura storika.

Minn numru ta' ktbiet li jeżistu nafu li xi **eremiti** ġie li għexu qrib is-Santwarju ta' Santa Marija tal-Qala. Ahna ma nafux l-isemijiet tagħhom ilkoll. Fis-sena 1678, kien hemm wieħed bl-isem ta' **Baskal**. Hu ssejjah "Paschale, monaco della Cala".¹⁰

Wieħed mill-personaġġi ta' hajja qaddisa li rabat ismu ma' l-istorja tan-Nadur hu l-magħruf **Girgor Buttigieg**. Jidher li dan iżżewweġ iżjed minn darba. Fis-sena 1678, kienet għadha hajja l-ewwel mara tiegħu. Il-familja ta' dan il-bniedem li miegħu ntrabtu tant legġendi kienet iffurmata hekk: Girgor, martu Lorenza, żewġ uliedu subien Grezzju u Ġużeppi, u erba' wliedun b'niet: Pawlika, Mergerita, Marija, u Barbara. Naturalment, hu mniżżel f'din il-lista għaliex, fis-sena 1678, kien jiddependi mill-parroċċa tal-Matriċi.¹¹

Il-Matriċi ta' l-Assunta kellha wkoll dawk l-ulied spiritwali li ma kenitx kuntenta bihom. Jissemew f'iet koppi li kienu qed iġixu mitrudin. Kien hemm żewġ persuni oħrajn li ma kienx iştirakqilhom li jtgħarbnu fi żmien. Għid; dawn kienu żewġ nisa li, waħda minnhom (Terzjana Micallef), kienet mogħtija għall-prostitutuzzjoni.¹²

WARA 100 SENA: STATUS ANIMARUM tal-1782

Għadda ż-żmien. Wara 100 sena, il-qagħda tal-knisja Għawdxia kienet ibiddlet sewwa. Il-kampanja kienet qed tiehu r-ruħ għaliex is-sitt parroċċi li kienu saru lawha hajja għida. Imma l-Matriċi Kolleġġjata ta' l-Assunta, għalkemm kienu ngatgħu minnha dawk il-parroċċi, xorta waħda kienet għadha l-akbar parroċċa, jekk inkonsideraw il-popolazzjoni.

Ma nemmu xejn dwar il-kampanja. Imma naghmlu xebh bejn il-Matriċi u San Ġorġ. Nafu tajjeb li dawn ma setgħux iinfirdu għal kollox minn sulxin, għalkemm it-tnejn kienu parroċċi, u ngħaj spiritwali kien l-istess wieħed. Fis-sena 1782, il-magħruf Dun Saver Cassar kien Arċipriet tal-Matriċi u Kappillan ta' San Ġorġ. Il-

popolazzjoni tal-Matriċi kienet tiġbor fiha l-kastell, biċċa mir-Rabat, u dak li, fil-kampanja, ma kienx taht xi parroċċa oħra.

Statistika ġenerali fis-6 ta' Marzu taż-żewġ parroċċi turi din:

MATRIČI

Irgjel: 1555

Nisa: 1588

Kleru: 22

Total: 3165¹³

SAN ĠORĠ

Irgjel: 960

Nisa: 954

Kleru: 75

Reliġjużi: 34

Total: 2023¹⁴

STATUS ANIMARUM TAS-SNIN 1784 u 1785

L-Arċipriet Cassar kien jibgħat ta' sikwit relazzjonijiet dwar iż-żewġ parroċċi li kellu f'dati f'idejh. Dawn mhux bilfors huma ta' min jorbot fuqhom għal kollox. Il-kappillani ġie li niżżlu anki 'l min kien iben il-parroċċa u ma kienx joqgħod fiha, tkun xi tkun ir-raġuni. Ġie li tnizzlu dawk biss li attwalment kienu hemm. Dan ifisser xi differenza bejn sena u oħra, li ma' l-ewwel daqqa t'għajin ma jittissrux.

Dwar is-sena 1784, naghmlu xebh iehor bejn il-Matriċi u San Ġorġ.

MATRIČI

Irgjel: 1448

Nisa: 1576

Kleru: 35

Total: 3059¹⁵

SAN ĠORĠ

Irgjel: 884

Nisa: 975

Saċerdoti: 62

Kjerċi: 12

Total: 1933¹⁶

Imbagħad, sena biss wara, jiġifieri fl-1785, insibu li dawk tal-Matriċi telgħu għal 3085, waqt li ta' San Ġorġ 1936.¹⁷

1794: IT-TAQSIM TAR-RABAT

Dun Saver Cassar kien għadu qed imexxi iż-żewġ parroċċi. Dwaru nixtieq naghmel osservazzjoni. Hu qatt ma sejjah lilu nnfsu **Dun Frangisku-Saverju**. Imma, kif jidher mill-firma ma' **Status Animarum** tal-1794, ismu kien semplicement "Xaverius". Hu ifirma "X. Cassar Arch." Wara kollox, l-isem "Frangisk" ma jidherx lanqas fir-registrazzjoni tal-Magħmudija tiegħu fil-parroċċa tan-Nadur.¹⁸ Għalhekk, jaqbel li l-kelma "Frangisk" tneħħia mill-isem tal-triq li ssemmiet għal dan il-bniedem magħruf

L-Arċipriet F. Saverju Cassar

F'Għajnsielem, fejn hu twieled fid-29 ta' Diċembru 1746.²⁰

Fis-sena 1794, l-Arċipriet Cassar ma qagħadx jaġġmel faxxikli separati dwar iż-żewġ parroċċi li kellu f'idnejh. Imma, fil-ġabra tiegħu, hu finid sewwa minn xulxin.

Il-Kastell, ir-Rabat, u l-Kampanja kienu għadhom ma jittqassmox f'toroq. Kull taqsima kienet tiegħu isimha minn xi knisja, minn xi post magħruf, jew minn xi persuna magħrufa. Fit-territorju tal-parroċċa tal-Matriċi, insibu: a) il-kastell, b) it-triq li mill-Vajnġa tiegħu sat-Tomba, c) ix-xaqliba ta' fuq il-Lunzjata, d) il-Ġnien tal-Lunzjata, e) Kercem kollu, f) il-kontrada mill-Isptar tan-Nisa sat-territorju msejjaħ "Ġnien is-Sultan", g) il-kontrada ta' Għajn Qatet, h) wara San Frangisk sat-fewdu Ta' Hamet, h) Putiġjal bid-dawra tiegħu kollha. Wara San Frangisk, jissenja li kien hemm il-Konservatorju bi 12-il persuna milqugħin fih. F'dan il-post, persuna waħda kienet ta' 46 sena, oħra ta' 25 sena, u l-oħrajn kollha bejn 12 u 19-il sena.²¹

L-Arċipriet Cassar daħhal id-deskrizzjoni tal-parroċċa ta' San Gorg ukoll. Hu wera li din il-parroċċa kelliha magħha l-qalba tar-Rabat: it-triq tal-tigrija, id-dawra ma' San Gorg, illum imsejjaħ

"Tal-Ħaġar", u xaqlibiet oħrajn fil-inħawi tal-knisja parrokkjali li hadu isimhom minn kien joqgħod fihom. Post l-persuni magħrufin li law isem lix-xaqliba kien hemm: l-Arċipriet Cassar innifsu, il-Kan, Dun Mario Gauci, Dun Guzepp Attard, il-Baruni Gaucio, is-Sur Manwel Fenech, is-Sur Guzeppi Gauci, u s-Sur Guzeppi Diuardo.²²

Din kienet il-qagħda taż-żewġ parroċċi tar-Rabat f'Għawdex, lejn tmiem it-tmexxija tal-Kavaleri ta' San Gwann fil-Gzejjer tagħna. Ma kienx imbiegħed iż-żmien minn meta l-istess Arċipriet Cassar kellu jkun Gvernatur ta' Għawdex fi żmien ta' Gvern Proviżorju. L-istess Dun Saver seta' jkun l-ewwel Isqof ta' Għawdex, li kieku t-trattattivi dwar l-erezzjoni tad-djoċesi kellhom jinnexxu.²³

Dokumentazzjoni

1. Jiena ppubblikajt l-editt tal-parroċċi tax-Xewkija u ta' l-Għarb, ara **Il-Matriċi Kollegġjata ta' l-Assunta u l-Ewwel Parroċċi ta' Għawdex**, 1975, pp. 114-117; sibt ukoll l-editt oriġinali għal ta' **Sannat, Xagħra, Nadur, u Żebbuġ**; ara: **AAM, Reg. Coll. Beni.**, ff. 17. Sar użu minnu minn min ried jikteb rajjeb dwar grajjet il-parroċċi.

2. **AAM, St. A., I, Matrice**, f. 4v. Ma nsibux total; imma ġew magħduhin il-persuni li tniżżel isimhom.

3. **Ibid.**, f. 2r.

4. **Ibid.**

5. **Ibid.**

6. **APCG, Bapt.**, II, f. 329; ara **Alex. Bonnici, In-Nadur**, v. I, p. 111.

7. **AAM, St. A., I, Matrice**, f. 2r.

8. **Ibid.**, f. 2v.

9. **Ibid.**, m. ff. 4v-33r. Haww ukoll, nasku għat total billi ngħoddu l-isemijiet imniżżlin.

10. **Ibid.**, f. 15r.

11. **Ibid.**, f. 16r.

12. **Ibid.**, f. 33r.

13. **CEM, St. A., 17, n. 5, f. 58r.**

14. **Ibid.**, n. 6, f. 37v.

15. **Ibid.**, 17, f. 54v.

16. **Ibid.**, n. 14, f. 47r.

17. **Ibid.**, 18, n. 15, f. 33r; n. 16, f. 58r.

18. **CEM, St. A., 27, Matrice 1794**, f. 77v.

19. **APN, Bapt.**, II, 29/12/1746. Hu sejjah "Gwanni Saverju". Imma l-isem ta' Gwanni ma għex użat minnu.

20. **Alex. Bonnici, In-Nadur**, v. I, p. 205.

21. **CEM, St. A., 27, Matrice 1794**, ff. 2r-40r.

22. **Ibid.**, S. Giorgio, ff. 49r-71r.

23. Ara **Alex. Bonnici, "It-Talba li-Re Ferdinandu III ta Sqallija biex Għawdex jingata" fi djoċesi għalijh**, **l-Għid ta' l-Assunta**, n. 12 (1977), pp. 2-8.

Il-Matrici Kolleggjata ta' L-Assunta 300 Sena Ilu

Kitba ta' DUN JOE BEZZINA

1688 - Sena ta' importanza kbira fl-istorja reliġjuża u soċjali tal-gżira ta' Għawdex. Hi ta' importanza reliġjuża għax dik is-sena, kif ċert li s'ssa kullhadd jaf, twaqqfu hawn Għawdex erba' parroċċi godda. Hi ta' importanza soċjali għax bit-twaqqif ta' dawn il-parroċċi il-komunitajiet li bil-mod il-mod kienu qed jinbtu fid-diversi nħawi ta' Għawdex ġew konfermati uffiċjalment bħala rħula.

L-ċentru ta' din il-graġja kienet il-matrici-Kolleggjata ta' L-Assunta għax kien propju minnha li kienu mifruda dawn l-erba' reġjuni biex twaqqfu l-parroċċi.

Popolazzjoni u parroċċi (1551-1688)

L-istorja demokrafika u soċjali ta' Għawdex għadha ma nkuibitx. Madankollu minn tagħrif li għandna minn diversi nħawi li sal-1551, meta l-parti l-kbira tal-popolazzjoni Għawdxija kienet meħuda fil-ġasar, kien hawn joqogħdu fil-gżira mal-5000 ruħ. Dawn kienu joqogħdu l-kitar fil-Kastell u fis-subborg tar-Rabat, iżda kien hemm nies imxerda ma l-erba' nħawi tal-gżira.

Għawdex kellu allura erba' parroċċi, il-koll telgħa ta' gebja l-bogħod minn xulxin: il-Matrici ta' Santa Marija fil-Kastell, San Gorg fil-qalba tar-Rabat, **San Ġakbu - parroċċa għan-nies tal-kampanja** fil-lvant tal-gżira, u Santa Marija ta' Savva, parroċċa għan-nies fil-punent tal-gżira. Il-fatt li n-nies ma kinux joqogħdu biss fil-nħawi tal-Kastell hu ppruvat ukoll min-numru kbir ta' kappelli li nafu li kienu mxejda ma Għawdex kollu.

Halma minn dawn in-nies spiċċaw fil-ġasar meta l-gżira ntrebhet mill-qawwies Torok imxexxja minn Sinan Paxa u Dragut Rais fl-Lulju 1551. Għal xi żmien, il-gżira ta' Għawdex kienet abbandunata minn kullhadd. Iżda qajl qajl stejgħet mill-gdid. Diversi Għawdxin li kienu barba billi dendlu mas-swar reġgħu lura; fit minn dawn li waqgħu isliera, l-ostrhom Dun Lawrence de Apapis, il-kapillan ta' San Gorg,

kienu mifdiġa; xi nisa Maltin iżżewġu rġiel Għawdxin, il-popolazzjoni reġgħet bdiet tiżdied.

Il-Matrici bdiet tifunzjona mill-gdid bħala parroċċa fl-Settembru 1554. Il-parroċċa ta' San Gorg aktarx li ma nlethitx qabel xi għoxnin sena. U l-parrokkjalitá tat-tnejn l-oħra kienet soppressa fl-1575. In-nies fil-bidu għammru biss fil-Kastell, mhux biss għall-kenn kontra l-għadu, iżda wkoll għall-ixx il-Granmastru kien amar permezz ta' bandu li hadd ma kellu jgħaddi l-aj barra mis-swar. Minhabba dawn iż-żewġ raġunijiet sa mriem is-seklu sittax il-popolazzjoni li forsi kienet qed toqrob lejn l-elfejn, xejn ma xterdet mal-gżira.

Iżda iktar ma żdieđu n-nies iktar beda jinhass iċ-ċokon tal-Kastell u n-nies ma kinux imorru hemm f'xi toqba żgħira li kellhom għajr biex jorqdu. Bdeu għalhekk jinbnew l-ewwel giren, razzetti, u djar fil-kampanja qrib l-egħlieqi fejn kienu jaħdmu. U l-igi ta' l-irqad 'il għewwa mis-swar aktarx li f'it li xejn baqgħet infurzata. Prova li n-nies kienu bdew jinfirxu mal-għira tagħthielna l-Viżta Pastoral tal-1608: il-kappelli tal-kampanja li kien ilhom abbandunati mill-1551 bdew jissewew, jitrangaw u jinfethu mill-għid. Minn Viżta għall-oħra tul is-seklu sbatax, wieħed jinnota li mal-mogħdija tas-snin il-kappelli komplew jissebħu.

Is-sitwazzjoni qabel l-1688

Nhar il-15 ta' April, 1637, il-Bandu ta' l-irqad 'il għewwa mis-swar kien irtirat. Il-komunitajiet tal-kampanja bdew jiehdu r-ruħ, għax in-nies abbandunaw it-toqob ta' kmamar li kellhom fil-Kastell għad-djar ikbar u isbaħ li kellhom ir-Rabat u fil-kampanja. L-iktar tliet inħawi li kienu qed jikbru b'pass imghaġġel kienu x-Xewkija, ix-Xagħra u l-Għarb.

Iżda l-parroċċi baqgħu tnejn biss: il-Matriċi ta' Santa Marija u San Ġorġ. B'deċiżzjoni tal-Isqof Baldassar Cagliares fl-1623, il-Matriċi kellha tiegħu fisieb in-nies li joqogħdu fiċ-Ċittadella, fit-trufijiet tar-Rabat u fil-kampanja. San Ġorġ kellu taht il-kura pastorali tiegħu in-nies li kienu joqogħdu fil-qalba tar-Rabat. Il-limiti taż-żewġ parroċċi huma mniżżla ċar fil-Viżta Pastoral tal-1623.

Tagħrif interessanti dwar il-popolazzjoni jinsab f'ċensiment dettaljat tal-1667 li kxiit jien f'it khur ilu u li tagħrif sħiħ dwaru ser jidher fi ktieb li dalwaqt ikun ippubblikat: **SANNAT FI GRAJJJET GHAWDEX**. Minn dan iċ-ċensiment nafu li fl-1667, il-popolazzjoni tal-parroċċi kienet din:

Parroċċa Matriċi ta' Santa Marija - 2980 ruħ

Parroċċa ta' San Ġorġ - 1226 ruħ

In-numru ta' nies tal-parroċċa ta' San Ġorġ juri wkoll li l-qalba tar-Rabat kienu joqogħdu 1226 ruħ. Mill-2980 tal-Matriċi, 361 biss kienu joqogħdu fil-kastell, numru żgħir kienu joqogħdu fit-trufijiet tar-Rabat, u il-maġġoranza kienu mxerrda fil-kampanja Għawdxija. 27 parroċċjan tal-Matriċi kienu mill-għira ta' Kemmuna. Isqof wara iehor beda jhoss il-bżonn li jwaqqaf fil-għira iktar parroċċi.

Għalfejn iktar parroċċi

Tlieta kienu r-raġunijiet li n-nies tal-kampanja bdew isemmu biex jagħfsu fuq il-ħtieġa ta' iktar parroċċi: il-parroċċa tal-Matriċi kienet inferrxa iżżejjed; hafna kienu joqogħdu 'l bogħod wisq minnha; u l-ħtiġijiet pastorali tagħhom ma kinux qed jiġu mwettqa.

Dwar l-ewwel raġuni ma kienx hemm l-iċken dubju. Għalkemm il-għira ta' Għawdex ma tantx hi kbira, il-parroċċa tal-Matriċi kienet tinfirx mal-għira kollha. Meta n-nies kienu jorqdu l-koll fiċ-Ċittadella kien kollox sew, iżda issa kien għadda ż-żmien ta' parroċċa b'estensjoni daqstant kbira.

It-tieni raġuni hi minnha wkoll. Uħud min-nies, bħal dawk fl-inħawi ta' Santa Katerina fuq ir-riħ tad-Dwejra, jew dawk fl-inħawi ta' Santa Marija tal-Qala, kellhom għibda kbira għall-Knisja Parrokkjali. U meta wieħed iġib quddiem għajnejh it-toroq u t-trasport tliet mitt sena ilu jifhem li d-distanzi huma bil-wisq ikbar milli jidher. It-toroq ma kinux wisq aħjar mill-widien, kollha toqob u ħotob. It-trasport b'xi hmara la

Il-Kwadru Nkurunat tal-Kuncizzjoni tal-Qala

kien fiss, la kien komdu u lanqas kellu kulfiadd. Kellhom raġun biex ibiegħu meta gergru li kienu 'l bogħod hafna.

Il-ħtiġijiet pastorali ma setgħux ikunu

mwettqa. L-ewwelnett minhabba dawn ir-raġunijiet li għadna kemm semmejna. Imbagħad għax in-numru ta' qassisin dik il-ħabta kien żgħir ħafna u kważi kollha kienu joqogħdu r-Rabat. Fil-kappelli tal-kampanja, tneħhi xi eccezzjoni 'l hawn u 'l hemm, ma kinitx issir quddiesa għajr darba fis-sena, f'jum il-festa tat-titular, u għalhekk in-nies kellhom jiehdu battikata kbira biex imorru jisingħu il-quddies fil-Hdud u l-Btajjel. Battikata bħal din ix-xjuħ u ż-żgħħar ma kinux jifilħu għaliha u kienu għalhekk jibqgħu bogħod mill-quddies u mis-sagramenti.

Nhar l-20 ta' Novembru, 1678, l-isqof Mikiel Molina beda viżta Pastoral f'Għawdex. Meta tela bir-reqqa is-sitwazzjoni pastorali tal-kampanja deherlu li jkun jikraq li jwaqqaf żewġ parroċċi oħra; waħda fil-lvant u l-oħra fil-punent tal-ġżira. U għażel, bir-raġun, li jifred mill-Matriċi-Kollegġjata ta' Għawdex l-iktar żewġ ħarriet li kien fihom nies. Nhar is-27 ta' Novembru, 1678, hu waqqaf il-Parroċċa ta' San Gwann Battista fix-Xewkija u, disa' xhur wara, nhar id-29 ta' Awissu, 1679, hu waqqaf il-Parroċċa tal-Viżitazzjoni tal-Madonna lill-Elizabetta fil-Għarb.

Żewġ raġunijiet oħrajn

Fi ftit snin mat-tliet raġunijiet imsemmija, żdiedu tnejn oħra, żewġ raġunijiet li s'issa għadhom ma issemmew f'ebda kitba.

Nhar it-28 ta' Lulju, 1679, kien miet fil-Kastell l-Arċipriet tal-Matriċi, Dun Giovanni-Antonio Camilleri. Minhabba diversi diffikultajiet li nqalgħu, il-matriċi damet żmien bla raġħaj. Fl-aħħar, nhar it-3 ta' Diċembru, 1680, sar Arċipriet tal-Matriċi, Dun Karlu Magri. Dun Karlu, wiehed mill-Arċipriet l-iktar iktar eminenti tal-Matriċi, kien imwieled il-Belt Valletta, iżda għadda żgħożitu u parti kbira minn ħajtu ġewwa Ruma. Għal xi żmien, hu kien il-Bibliotekarju tal-Università La Sapienza ta' Ruma, u fost id-diversi kotba tiegħu insibu l-Hierolexicon jew Dizzjunarju ta' termini ekkleżjaſtiċi. Meja beda jikber xtaq li jerġa lura lejn an i twelidu u kiseb, kif għidna, l-Arċipretura tal-Matriċi. Kellu allura 63 sena. Ha l-pussess bil-prokura, għax kienu għadu Ruma, nhar il-25 ta' Frar, 1681. U għaddew iktar minn sentejn oħra qabel ma ħalla r-Ruma għal Għawdex.

Ftit wara bdiet tonqsu l-vista u wiehed jista' jobsor li ma tantx seta' jaqdi dmirijietu sewwa. Is-sitwazzjoni pastorali tal-komunitajiet tal-

kampanja kompliet titgħarraq.

Kien hemm raġuni iktar gravi. Dak iż-żmien peress li Malta u Għawdex kienu Djoċesi waħda, diversi kappillani u kanonċi f'Għawdex kienu jkun Malta. Il-postijiet li kienu l-iktar jirrendu kienu jagħtuhom lil saċerdoti Maltin. Povu qassis Għawdx! Kellu xorti jmissu l-frak li jaqa' minn fuq il-mejda. Diversi minn dawn is-saċerdoti Maltin kien jinteressahom biss il-flus li kien jirrendilhom il-benefizzju jew kanonikat u kienu jaqgħu u jgumu mill-htigijiet pastorali tal-Għawdxin.

L-isqof Davide Cocco Palmeri, matul l-ewwel Viżta Pastoral tiegħu f'Għawdex f'Mejju 1687,

L-Isqof Davide Cocco Palmeri

ittenda b'dan l-abbuż u nhar is-6 ta' Mejju, għamel inkjesta fuq hekk. Dan l-aħħar, fost xi karti tal-Arkivju tal-Kurja, sibt ir-rapport originali ta' din l-inkjesta. Hawn insemmi biss xi haġa żgħira minnha, iżda 'l quddiem għad nikteb fuqha fit-tul. Fost dawk li xehdu waqt l-inkjesta kien hemm Dun Bernard Haber, iċ-ċerimonjer tal-Kapillu tal-Matriċi-Kollegġjata. Taħt gurament sqarr, fost l-oħrajn, li m'hix l-ewwel darba li xi erba' ħames kanonċi jkun assenti fl-istess żmien mill-Kollegġjata għax imorru Malta. Kanonku iehor rari kien jiġi minn Malta għall-Kor u l-Arċipriet innihsu kien sikwit jittlaq u jdlum Malta bejn xahar u xahar u nofs.

Kiema kellihomx raġun iġergru in-nies tal-kampanja!

Erba' parroċċi oħra mill-matriċi

Jumejn qabel saret din l-inkjesta, L-Isgoġ kien ga ha deċiżjoni parzjali: hatar li Dun Ewġenju Azzupardu bħala viċi-parroċċi ta' Magni bl-obbligu li jehi fisieb il-parroċċani mxerda fil-kampanja.

L-Isgoġ Davide Cocco Palmeri kien ha

deċiżjoni importanti oħra: mill-aktar fis possibbli kien ser iwaqqaf erba' parroċċi godda. Ma setax iwettaq dan minnufih għax riedu jintrebhu diversi diffikultajiet, iżda kien deċiż.

U TJET MITT SENAILU, nhar it-28 ta' April, 1688 hu fired erba' nħawi mill-Matriċi - ta' Sannat u l-Munxar, ix-Xaghra, in-Nadur u l-Qala mal-Ingarr u l-Għira ta' Kemmuna, u ż-Żebbuġ u waqqafhom parroċċi għal rashom.

Hafna taġhrif iehor interessanti fuq il-Matriċi, il-Parroċċi Għawdxin, kif ukoll il-Hajja Soċjali u Reliġjuża tal-Għira Għawdxija jinstab fil-Ktieb ta' Dun Joe Bezzina.

SANNAT FI GRAJJIET GHAWDEX

li dalwaqt johroġ għall-bejgħ

RAINDROPS

Tel. 554114 — 551254

Pet & Garden Centre

The Ideal Place to find all pet and garden requisites including:

- A large selection of pesticides, herbicides and fertilizers;
- A range of sprayers from 1 to 16 litres including motorised ones;
- Artificial or fresh flower arrangements for any occasion;
- Seeds, bulbs and fruit trees; • Indoor and exotic outdoor plants;
- Pots and decorative pot covers; • Pets including pure breed rabbits;
- Pet foods.

— FREE EXPERT ADVICE ON PLANT DISEASES —

BUBBLES — General Importers

Kennedy Square, Victoria.

Joffrilkom:

- Kmamar tal-Banju
- Madum taċ-Ċeramika
- Geysers
- Mirja

Mill-Aktar Moderni u bi Prezzijiet
L-AKTAR MODERATI

Director: Francis Caruana.

IL-VERĠNI MARIA FL-ARTI AUDIO-VIŽIVA

L-ewwel u qabel kollox tajieb li nagħtu tifsira ta' l-espressjoni arti audio-viživa.

Sa mill-qedem id-dinja holqot l-arti tal-fsejjes u ta' l-istampi. Fil-fatt sa mill-ibgħad żminijiet, il-Knisja bdiet tagħmel użu mill-qniepen biex permezz tal-hoss tagħhom tkellem lill-Poplu t'Alla u tfakkru fid-dmir li għandu li jmur fid-dar t'Alla għall-quddiesa jew għal xi funzjonijiet oħra liturġiċi. Matul il-medda twila taż-żmien din l-arti tal-hoss żviluppat u llum għandna bosta mezzi oħra moderni bħar-radio, il-cassettes, ir-record-players u mezzi oħra biex id-dinja tkellimna permezz tal-hoss.

U dak qegħdin ngħidu għal-lingwaġġ tal-hoss, nistgħu wkoll napplikawh għal-lingwaġġ tat-tpiġġja. Fil-qedem, per eżempju, meta n-nies ma kinitx taf taqra, il-Knisja biex tgħallim il-misteri tal-Fidi kienet tuża l-pittura fl-oqsfa jew partijiet oħra tat-tempju tal-Mulej. Dan il-metodu l-Knisja għadha tużah ukoll llum. Għadda hekk żmien u s-snin tgerbu u din l-arti tat-tpiġġja żviluppat hekk, tant li llum għandna il-filmini, il-films, il-videos u t-televiżjoni biex id-dinja tkellimna bil-lingwaġġ tat-tpiġġja u tal-viżjoni.

Tajieb li hawnhekk ngħidu wkoll li l-kelma 'audio' ġejja mill-verb latin 'audire' li tfisser tisma u l-kelma 'viživa' ġejja mill-verb latin 'videre' li tfisser tara. Mela, meta, ngħidu, l-arti audio-viživa niŋhmu s-sengħa li biha wieħed ikellmek mhux b'isien, imma bil-hoss u bl-istampi u t-tpiġġijiet li tara.

Hekk id-dinja tal-lum jinqdew bl-arti audio-viživa biex iwasslu t-tagħlim tagħhom fuq hekk sugġetti ta' attwalità, iżda żgur li l-Verġni Marija, fost kemm huma l-bnedmin tad-inja, għandha l-primat f'dan il-qasam. Żgur li fuq il-Madonna l-aktar li tkellmet l-arti audio-viživa.

L-ewwel parti ta' din l-artiklu sa nitkellem mill-arti, mis-sengħa tas-smieġh f'relazzjoni mal-Verġni Mbierka Marija u sa nillimita ruġi għall-films marjani, għall-kant marjan u għall-mużika marjana.

FILMS MARJANI

Sa nibda l-ewwel bil-films marjani għax il-films jidhlu kemm fl-arti tas-smieġh kif ukoll fl-arti viživa. Hekk huma l-films li ġew maħdumin fuq tema marjan, b'sugġett marjan. Il-Verġni Mbierka Marija, din is-Sieħba ġeneruża ma' Binha Ġesù fl-opra tal-fidwa ispirat bosta producers kbar tal-films biex bil-pellikula, fuq it-tertuqa jwassluna l-messaġġ tal-Madonna. Il-Verġni Mbierka Marija, din il-Mara Singolari bil-lisa tax-xemx, interessat lil dawk in-nies li jaħdmu fil-qasam tal-films sa minn meta nstabat din l-iskoperta, sa minn mindu fuq l-iskrin bdejna naraw lil hutna l-bnedmin jaħdmu partijiet daqskemm kieku qegħdin fuq il-palk jirreċitaw u jaħdmu d-drammi. Difatti fl-1954 għet ippubblikata enċiklopedija marjana 'Theotokos' taħt id-direzzjoni ta' Raimundo Spiazzi. Fiha nsibu li mill-1897 sas-sena 1954, kienu diġa nħaddmu 62 film dwar il-Madonna. U aktar ma beda jgħaddi ż-żmien, aktar kiber l-eleku tal-films Marjani. Tant hu hekk li fl-1982 dawn il-films telgħu għaċ-ċifra 320. Evidenti llum din id-ċifra kibret mhux biss l-għaliex il-Verġni Marija

Il-Verġni Marija fil-film "Gesù di Nazaret" ta' F. Zaffarello.

ma tistax ma timpresjonax l-fantasija tal-producers u ta' l-artisti tal-films, imma wkoll l-ghaliex ix-xjenza f'dan il-qasam ta' l-arti cinematografika żviluppat hafna f'dawn l-aħħar ftit snin. Fuq kollox ta' min isemmi l-fatt li ma humiex biss il-producers kattolici li jaħdmu films marjani, imma anki dawk li ma jagħmlux parti integrali mill-Knisja Kattolika, bħalma hi l-komunità hekk imsejja ta' Taize, jinteressaw irwiehhom biex jaħdmu films dwar il-Madonna. Dan huwa l-attur importanti u ta' l-ghageb fl-istorja marjana tal-films.

Suġġett Diffiċli

Minn naha l-oħra wiehed ma jistax jinsa wkoll il-verità li Eva l-Ġdida, il-Verġni Marija, mhux dejjem hi suġġett hafif għall-producers tal-films l-ghaliex mhux faċli li tirrendi viżibbli dak li huwa inviżibbli, illi tirrendi naturali dak li huwa soprannaturali, li tibni fuq dimensjoni umana dak li huwa mfassal fuq dimensjoni divina, li tagħti aspett sensitiv dak li għandu aspett tranxendentali. Fi kliem sempliċi li tagħmel jidher dak li ma jidherx.

Nagħtu eżempju: Il-Verġni Marija bħala omm Kristu storiku, Kristu li skond San Pawl fl-ittra tiegħu lill-Gallatin twieled minn mara meta waslet il-milja taż-żmenijiet, ma hijix daqshekk diffiċli biex tippreżentaha fuq l-iskrin daqskemm kieku wiehed ind jippreżenta lill-Madonna bħala Omm Alla għax hawnhekk nidhlu bil-wisq aktar fil-kamp tranxendentali, fil-kamp soprannaturali. U hwejjeg soprannaturali mhux faċli biex tfissirhom b'mod naturali. Mhux faċli li tohloq realtà viżibbli, dik li fl-istess fin hi realtà spiritwali.

Wisq aktar huwa diffiċli għall-producers tal-films li jaħdmu films dwar il-Verġni Marija milli dwar Kristu Binha. U dan bir-raġun. Il-hajja ta' Kristu storiku hi rakkontata kollha kemm hi fil-Vanġelu filwaqt li mill-istess Vanġelu f'it li xejn nafu dwar il-Madonna. U hemm differenzi enormi bejn taħdem film fuq il-Madonna u tpinġi jew maqqax xbieha tal-Madonna. Ta' l-aħħar fix-xbiehat tagħhom ifissru bis-sengħa ta' l-arti mument wiehed biss il-hajja tal-Madonna iżda ta' l-ewwel iridu jingdew bil-fioss u anki bil-viżjoni biex ifissru fuq l-iskrin il-hajja kontinwa tal-Madonna. Għandek disġin minuta fuq it-tertuqa tara u tisma' grajjiet li f'it jew wisq għandhom konnessjoni mal-Madonna. U meta għandek materjal f'qir fuq il-hajja tal-Madonna, fis-sens li mill-Vanġeli u l-

Ir-twelid ta' Ġesù fil-film "Il Messia" ta' R. Rossellini.

Kotba Mqaddsa f'it li xejn nafu dwar il-hajja tagħha mhux faċli li bil-fioss u bil-viżjoni tohloq opra ta' arti. U fejn tidhol il-Madonna jidhol ukoll il-misteru. Il-Madonna bla dubju ta' xejn dahlet fil-misteru ta' Kristu. U għall-producers tal-films mhux haga faċli, u għal hadd mhu faċli, li hwejjeg mibnija fuq dimensjoni divina tirrendihom fuq dimensjoni umana, dak li hu spiritwali trid tfissru b'dak li hu materjali. Il-hajja ta' Kristu-Storiku hi totalment differenti mill-hajja tal-Madonna. Mhux għax il-Madonna kienet tgħix f'kontradizzjoni mal-hajja li kien tgħix Binha Ġesù, imma fis-sens li filwaqt li l-hajja ta' Ġesù mimlija azzjoni, mimlija episodji, rakkonti, mirakli u diskorsi, il-hajja tal-Madonna f'dan ir-rigward hija xotta hafna.

Suġġetti imfittex

Izda minkejja dawn id-diffikultajiet kollha, mhux anqas minn 350 darba, ir-registri, il-producers, it-teknici, l-interpreti, il-finanzjarji ta' l-arti cinematografika f'arsu lejn din ix-Xebba ta'

Nazzaret, l-Gharusa ta' San Ġużepp sabiex ikabbru għeħha ma' l-erbghat itruf tad-dinja permezz tal-hoss u tal-viżjoni. Insemmu hawnhekk x'uhud minnhom: "La Vita e la Passione di Nostro Signore Gesù Cristo" ta' l-1907 u l-film "Christus" fl-1916. It-tnejn kellhom bħala 'producer' lil Giulio Antamoro. Wara dawn il-films marġani tal-bidu tas-seklu tagħna, niltaqgħu wkoll mal-films "Re dei Re" ta' Cecil B. De Mille (1927), "Golgotha" ta' Julien Duvier (1934), "Mater Dei" ta' Emilio Cordero (1950) "Il Vangelo secondo Matteo" ta' Pier Paolo Pasolini (1964), "Il Messia" ta' Roberto Rossellini (1975) u "Gesù di Nazzaret" ta' Francesco Zeffirelli

It-Tiegħ ta' Kana fil-film 'Mater Dei' ta' E. Cordero

(1977). Ta' min isemmi wkoll il-film "The Song of Bernardette" ta' Henry King li sar fl-1946 u li kien għamel furur mad-dinja kollha. U biex inkunu oġġettivi, tajjeb ukoll li hawn hekk insemmi li kien hemm ukoll min permezz tal-hoss u tal-viżjoni fl-arti cinematografika pprova jwaqqa' għaċ-ċajt lil l-Verġni Marija. Biżżejjed hawnhekk infakkru fil-film "Je Vous Salue Mari" tal-Kalvanista Godard. Dan il-producer ipprova jwaqqa' għaž-żuffiet lil din il-qaddejja tal-Mulej li matul il-milja taż-żminijiet il-ġnus kollha sejjulha mbierka u ħienja. Iżda bħalma qatra ilma ħdejn ocean shif ma hi ta' l-ebda valur, hekk ukoll il-films tajbin li saru dwar il-Verġni Marija jiftu għal

kollox ix-xrar tat-teoriji qarrieqa dwar il-Madonna li xi wahdijiet ippruvaw ixerdu permezz tal-films. Minn dak kollu li għidna naslu għall-konklużżjoni li l-Verġni Marija saret ukoll figura importanti fl-arti cinematografika għax il-preżenza tagħha tinħass kemm fis-swali taċ-ċinemas kif ukoll fi djarna permezz ta' l-iskrins ta' T.V. u tal-video cassettes.

Hsejjes biss

Niġu issa biex nitkellmu mis-songs, mid-diski u mill-mużika. Dawn lkoll jidhru fl-arti tal-hsejjes. Nistgħu nġidu li kienet l-istess Madonna li għanniet fuq l-arpa ta' qalbha l-ewwel song

Iż-Żjara tal-Madonna lil S. Elizabetta. Minjatura tas-seklu XV li tinsab Milan

marjana. U dan għamiltu fid-dar ta' qaribtha Elizabetta meta b'tiffhir għolliet lill-Mulej l-innu kollu liriżmu tal-Manificat li żgur li hareġ minn qalbha u mhux minn fommha. L-istess qdusija tiegħu l-Papa Ġwanni Pawlu II fl-Enċiklika tiegħu 'Redemptoris Mater' li hareġ din is-sena fl-okkazzjoni tas-Sena Marijana qalilna rigward din is-song tal-Madonna dawn il-kelmiet: "L-Omm Verġni hi dejjem mal-Poplu l'Alla fil-mixi tiegħu lejn id-dawl. Dan jidher b'mod speċjali fil-kantiku tal-Magnificat li hareġ mill-fond tal-fidi ta' Marija fiż-Żjara lil Elizabetta, kantiku li ma jiegħaf qatt li jiġi mtenni fil-qalb tal-Knisja tul iż-żminijiet. Dan narawh mill-fatt li kuljum dan il-kantiku jingħad

fil-Liturgija ta' l-Għasar, u l-hafna oġġazzjonijiet oħra ta' devozzjoni sew ta' l-individwu u sew tal-komunitajiet". (art. 35) Ma' dak li qal il-Papa f'din l-Enċiklika nistgħu nridu li minni huma r-religjużi kontemplattivi li jkantaw ta' kuljum dan l-innu bibbliku Marjan. Mhux biss, imma wkoll il-Magnificat ta' Marija kien l-aspirazzjoni ta' bosta mużiċisti kbar li min noti helwin tal-korda holqu l-isbaħ sinfoniji fil-widnejn tal-bnedmin matul il-medda ta' snin. Żgur li kieku kellna naghmlu elenku ta' kemm-il darba dan l-innu tal-Madonna għar mużikat, iżgur li l-ċifra kienet tkun fenomenali.

Innġiet Liturġiċi

Iżda l-mużiċisti tad-dinja kollha u taż-żminijiet kollha mhux biss inqas bl-innu tal-Magnificat biex bin-noti helwin tagħhom holqu melodiji li wasslu lill-bnedmin biex jinsew l-hemm u l-għawg għall-hajja, imma wkoll inqas b'hafna talbiet u innġiet oħra liturġiċi biex bl-istrumenti mużikali johlolqu oasi ta' paċi f'dan id-deżert tal-hajja. Xieraq li hawn nistqarru li l-mużiċisti tabilhaqq fil-kliem ta' l-Ave Marija, ta' l-Alma Redemptoris 'Mater', tas-Salve Regina', tas-Sub Tuum Presidium', tar-Regina Coeli, laetare' u innġiet marjani li niltaqgħu magħhom fit-Talba ta' Sbiċċ il-Jum u l-Għosrien tal-festi liturġiċi tal-Madonna sabu bahar ta' materjal sabiex bis-saħħa tal-foss li joffru l-istrumenti mużikali jikkonvinċu lill-bnedmin kollha ta' kull żmien li l-Verġni Marija f'dan il-wied tad-dmugħ hi tabilhaq għalihom "sinjal jiddi ta' tama żgura u ta' faraġ għall-poplu f'Alla fil-mixja tiegħu lejn is-Sema". (L.G. art. 68.)

Serħan il-Qalb

U hekk kif lilwien tal-fjuri ġewwa l-ġonna jifhailtu u jizzewgu biex joffru dehra li ssahhar l-ghajnejn, hekk tħalltu n-noti mżewqa tal-mużiċisti biex minnhom holqu għanja f'ġieħ il-Madonna li b'ha għat ma għana lomm ta' poeta. Il-mużika marjana dejjem qajmet fil-moħħ tal-bnedmin il-kordi tal-ħsieb u dejjem qanqlet ma' għimna kollu mewġa ta' serħan u sliem. Din il-mużika marjana dejjem harbet l-hemm u l-għawg fil-hajja u bogħod minnha. Il-mużika marjana minn dejjem tatna hjiel ta' dik l-hena li tinsab fis-sema. Il-mużika marjana dejjem qanqlet fi qlobna sakra ta' hena li hadd ma jfisser bil-kelma. Kull meta smajna fwidnejna l-mużika

Marijana qlobna ma baqqiux inni ta, imma ġew miksja bil-fwaħ balzmu u midfuka bil-ingweru tal-faraġ.

Għalhekk tgħaddi min fuqna minnha bin-nies il-mewġa tas-snin għax kif nsejmgħu Ave Marija ta' Gungud. Infossuna naxxettlu mill-ġdid daqs-kemm inkunu se nerġgħu nibdew il-hajja. Il-mużika marjana ta' kull żmien u ta' kull nazzjoni qed tghanni għal dejjem f'ġieħ Marija u Alla magħha għamel hwejjeġ kbar. Il-mużika marjana ta' kull livell u ta' kull ritmu qegħda tghin lill-bnedmin biex l-ispiritu tagħhom jifrah għal dejjem f'Alla s-Salvatur tagħhom. F'kull parti tad-dinja fejn il-mużika marjana mhix nieqsa, il-bnedmin ifossu li l-bienja f'Alla ma tonqoshom fl-ebda epoka tal-hajja. Biżżejjed wieħed jisma' l-Ave Marija ta' Schubert biex jinduna u jntebaħ li fis-Sema tinsab il-Verġni Marija biex kontinwament tagħmilha ta' avukata, ta' ghajnuna, ta' Awżiljatriċi u medjatriċi tiegħu quddiem Alla (cfr L.G. art. 62). Biżżejjed wieħed jisma' is-"Stabat Mater" ta' Palestrina biex jifhem li l-Verġni Marija quddiem Alla tgawdi funzjoni subordinata fl-opra tal-Fidwa għax fuq il-Kalvarju hdejn is-salib hija l-imkien ma' Binha Ġesù soffriet tbatijiet kbar f'qalbha għall-fidwa tal-bnedmin kollha tad-dinja. Biżżejjed wieħed jisma' l-Għasar tal-Madonna, kompożizzjoni tal-bidu tas-seklu 17 ta' Claudio Monte Verdi biex jiftakar li aħna f'din id-dinja m'għandniex Belt dejiema imma pajjiżna huwa s-sema fejn irridu naghmlu parti mill-Knisja tas-Sema, il-Knisja bla tikmixa u bla tebgħa. Biżżejjed wieħed jisma' l-Magnificat ta' Sebastiano Bach biex jaċċerta

Sebastian Bach

dak li sqarr Santu Wistin: "Gesù Kristu meta niżel fuq din l-art ma tbieghedx mis-sema u meta rela' s-sema ma tbieghedx minn din l-art". Biżżejjed wiehed jism' l-għanjiet marjana ta' San Filippu Neri biex tasal għall-konklużżjoni għal dak li iġhdu lna l-teoloġi b'riferenza għall-Madonna: "Omnipotentiae supplex" kif urietna biċ-ċar li hi fit-tieg ta' Kana tal-Galilea. U nagħlaq din il-parti bl-episodju ta' Paganini, il-vjolinista ta' fama mondjali. Jingħad li dan il-vjolinista kellu jagħti kunċert b'dan l-isrument mużikali tiegħu. Meta ġie biex jesegwixxi dan il-programm, isib li l-isrument tiegħu ġie mibdul. Ma kienx il-vjolin li bih Paganini soltu jdoqq u joħroġ minnu noti l-aktar helwin. Iżda Paganini xorta wahda daqq il-kunċert mingħajr ma qabditu fixxa u xorta wahda hareġ minn dan il-vjolin noti helwin l-għaliex huwa sqarr: "Il-mużika mhux qegħda fil-vjolin, imma f'qalbi".

Hekk ukoll aħna, l-imħabba tagħna lejn il-Madonna għandha jkun mhux fuq ix-xufftejn, imma f'qalbna.

ARTI VIŻITA MARJANA

Fl-arti viżiva Marjana niltaqgħu mal-pittura u ma' l-ikoni li għandhom bħala sugġett prinċipali lil-Verġni Marija kif ukoll l-istatwi tal-Madonna mnaqqxin jew maħdumin fl-irham, fil-bronż, fil-ġebel, fil-kartapesta jew fxi materjal ieħor. Nibdw bil-pittura marjana. Evidenti mhux possibli li f'artiklu tikteb fuq il-kwadri kollha li tpinġew dwar il-Verġni Mbierka Marija minn artisti kbar. Fil-fatt dak li gal San Gwann b'riferenza għal Kristu meta sqarr li kieku wieħed kellu jkteb kolloxx haġa b'haġa dwar il-ħajja ta' Gesù, naħseb li anqas id-dinja sless ma kienet tesagħhom il-korba li kien jinkitbu" (cfr. Gw. 20:25), dan iġġodd ukoll għal dak li tpinġa dwar il-Madonna. Kieku l-kittieba kellhom jiktbu dwar kull tpinġia Marjana li hawn fid-dinja, kieku l-spazju tad-dinja ma kienx ikun biżżejjed għal dawn il-korba.

L-ewwel xbihat tal-Madonna li niltaqgħu magħhom insibhom fl-affreski tal-katakombi fi ċimiteru ta' Priscilla. Dawn huma ta' nofs is-skolu 3 u kważi l-koll kemm huma juru lil Verġni Mbierka Marija bil-Bambin Gesù fi ħdanha. Iżda fl-istess ċimiterju niltaqgħu ma' affresk ieħor u ta' l-istess epoka li juri l-Annunzazzjoni tal-Madonna. Wara li l-Konċilju ta' Efezu (431) iddikjara l-Verġni Marija mhix biss Omm

Kristu, imma wkoll Omm Alla, il-pitturi fl-istess belt eterna ta' Ruma bdew ifissru fuq it-tla li l-Verġni Mbierka Marija hija Omm Alla għax hi mhux biss hi Omm Kristu bħala bniedem, imma ukoll Omm Kristu bħala Alla. Kważi l-pitturi kollha ta' din l-epoka bdew ifissru bl-ilwien dak li espremit bil-kliem Santa Elizabetta f'għejj qaribtha l-Verġni Marija meta qalet: "U mnejn ġieni dan li Omm il-Muelj tiġi għandi?" (Lq 1, 43).

Ikonografija

Nistgħu ngħidu li wara l-Konċilju ta' Efezu bdiet l-epoka ta' l-Ikonografija Marjana. Tajeb li nfissru xi tkun l-ikonografija. L-ikonografija tikkonsisti f'dik l-arti li tfisser sugġett bit-tpinġia li x'aktarx tkun fuq linjam. Min mar il-Grecja, ir-Russia u l-Asja Minuri żgur li laqtu għal in-numru kbir ta' ikoni li hemm u li jgħibu x-xbihat tas-Salib, tal-Madonna, ta' l-Angli u tal-qaddisin. L-aħjar definizzjoni ta' ikona 'offrhielna r-raba' Konċilju ta' Kostantinopli meta qalilna: "Cio' che il Libro ci dice con le parole, l'icona

Ikona Bizantina tal-Madonna bil-Bambin Gesù li tinsab fil-Knisja 'La Consolata' ta' Turin.

annuncia con i colori e lo rendew presente". (Azione X, c.3.; 28-11-870). Iżda x-xitan dejjem jipprova jdefes denbu biex joħloq l-inkwiet fejn tkun qed jixtered it-tajieb. Fil-fatt wara li nbdiet din l-era ta' l-ikonografija nħolgot fost il-poplu ta' dawk iż-żminijiet kattoċi u insara jekk wiehed jistax jagħti qima lil dawk ix-xbihat, li dawn l-ikoni. U kważi 1200 sena ilu i.e. fis-sena 787 it-Tieni Konċilju ta' Nicea ta' d-deċiżjoni li wiehed jista' jagħti qima lil dawn l-ikoni. U dwar l-importanza ta' l-ikonografija Marjana fil-kuntest ta' l-arti viżiva ma nistax ngħidilkom aħjar u b'mod konċiż minn dak li ħalliha bil-miktub il-Papa attwali Gwanni Pawlu II fil-Enċiklika tiegħu 'Redemptoris Mater': "Il-konċilju ta' Nicea", li temm il-kontroversja li kien hemm dwar il-qima ta' x-bihat imqaddsa, iddefenixxa, li skond it-tagħlim tal-Missirijiet Imqaddsa tal-Knisja, kienu jistgħu jiġu esposti għall-qima ta' l-insara, flimkien mas-salib, ix-xbihat ta' Omm Alla, ta' l-Angeli u tal-qaddisin, fil-knejjes u fid-djar u fit-triqat. Din id-drawwa baqgħet imħars fil-lvant kollu u fil-punent ukoll. Xbihat tal-Verġni Marija jinżammu bl-akbar għeħ fid-djar u fil-knisja. F'dawn ix-xbihat Marija tidher f'haġna suriet: bħal tron l'Alla li terfa' lill-Mulej u tagħbi lill-bnedmin (Theotokos); bħal it-triq li twassal

għand Kristu u turih lill-bnedmin; bħala dik li qegħda titlob, li tinsab f'qagħda ta' talb u bħala sinjal tal-preżenza l'Alla fil-mixi ta' l-insara sa ma jasal Jum il-Mulej, bħala dik li titfa' l-harsien tagħha fuq il-ġnus kollha; bħala Verġni kollha ħniena u ħlewwa. Generalment hi mpingġja b'Binha, it-tfajjel Gesù, fuq dirajha; hi din ir-relazzjoni ta' l-Iben ma' Ommu li ssebbah lil Marija. Xi kultant tgħanqu magħha bi ħlewwa liema bħala; drabijiet oħra hi figura mitlufa kollha kemm hi fil-kontemplazzjoni ta' dak li hi Sid il-ġrajjet. Ta' min isemmi hawn ix-xbihat, l-ikoni tal-Madonna ta' Vladimir, li kienet imsieħba mal-mixja tal-fidi tal-ġnus tal-pajiz antik tar-Rus. Qed toqrob, jissokta jgħidilha l-Papa, l-ewwel el sena tal-konverżjoni għat-twermin nisrani ta' dawn l-artijiet hekk nobbli: huma l-artijiet ta' nies umli, ta' għorrief u ta' qaddisin. L-ikoni għadhom meqjuma fl-Ukranja, fil-Bjelrussja u fir-Russja taħt għad ta' titoli, huma xbihat li jixhdu l-fidi u l-ispiritu ta' talb ta' dawk il-ġnus, li jhossu l-preżenza u l-harsien ta' Omm-Alla. F'dawn l-ikoni l-Verġni Marija tiddi bħala xbieha tal-ġmiel liema bħala ta' Alla, l-ghamara ta' l-għerf ta' dejjem, il-figura ta' waħda titlob, eżempju ewlieni ta' kontemplazzjoni, xbieha ta' gloria: hi li wkoll tul haġiitha fid-dinja kellha għerf spiritwali li jisboq ir-raġuni tal-bniedem u li bil-fidi tagħha kisbet l-għerf għoli. Niftakar ukoll fl-ikona tal-Verġni Marija fiċ-Ċenaklu titlob ma' l-Appostli huma u jistennew il-miġja ta' l-Ispirtu s-Santu: ma tistax din l-ikona tkun sinjal ta' tama għal dawk kollha, li fid-djalogu, bħal aħwa jixtiequ jidhlu aktar fil-fond ta' l-ubbidjenza tal-fidi tagħhom?" (art. 33).

Il-Papa jghid li dawn l-ikoni, dawn ix-xbihat tal-Madonna fuq l-injam għandhom iservu biex il-Knisja mill-ġdid tibda tiegħu n-nifs miż-żewġ pulmuni tagħha li huma l-insara tal-punent kif ukoll l-insara tal-ivant. Tasew li l-Papa f'din l-Enċiklika Redemptoris Mater gabar dak kollu li wiehied jista' jghid ikoni marjana.

Żmien il-Rinaxximent

U hawn mill-ġdid nerġgħu għall-pittura marjana fuq it-tila. Fi żmien ir-Rinaxximent i.e. fis-seklu 15 u 16 l-aktar li jispikka fil-pittura marjana, il-arti viżiva marjana hu bla dubju ta' xejn ir-Raffaello li bl-ilwien tiegħu fuq it-tila nistgħu ngħidu li offrinha l-istorja tal-Marjologija kollha: mit-thabbira tagħha biex tkun l-Omm t'Alla sat-lugħ tagħha fis-sema. Pitturi oħrajn bħal Beato Angeliku u t-Tiziano mhux biss bil-pinzell tagħhom urewna kif il-Verġni Marija tista' tissejjah it-Tielet Ġenna li ma gietx mittiefa, imma wkoll għallmuna dak li qalilna l-Konċilju Vat. II illum fl-art. 62 meta stqarr: "Fl-imħabba tagħha ta' Omm, il-Verġni Marija mis-sema għandha taħseb il-hin kollu f'dawk l-aħwa ta' Binha. li fil-triq tagħhom lejn is-Sema, għadhom jifhaibtu fost perikli u diffikultajiet u tibqa' tiegħu hsiebbhom sa ma jidhlu fil-Patrija tagħhom". L-artisti oħrajn fil-qasam tal-pittura bħalma huma l-Correggio, il-Beato Angelico, Filippo Lippi, i-Botticello, Giovanni Bellini, Jan Van Eyck, Jean Fouquet fi Franza, Grunewald u Durer fil-Ġermanja ikoll kemm huma f'lew għaqaqhom u għamlu l-almu kollu tagħhom possibbli biex minn l-ilwien ta' fuq it-tila jgħallmuna dak li fi żmienna għallimna l-Konċilju Vat. II meta qalilna: "Marija bdiet tkun Ommna fil-pjan tal-Grazzja sa minn mindu hi tat il-kunsens tagħha għat-thabbira ta' l-Anglu, kunsens li Hija żammet bla ebda ezitazzjoni taht is-salib u għadha u tibqa' ommna sa ma sseffi għal kollox il-ġemgħa tal-magħżulin kollha." (L.G. art. 62).

Fis-seklu 16, niltaqgħu mal-Caravaggio, ma' Antonio Van Dyck u ma' oħrajn li ma naqsux li fuq it-tila jgħallmuna li l-talba bibblika tar-Rużarju MQaddes għandha l-hila toħroġ in-nies mill-habs għax ikunu n-xlehtu fih b'ingustizzja u tfejq il-mard li umanament hu inkurabbli. F'dan iż-żmien niltaqgħu ukoll ma Rembrandt, Rubens, tal-Munilo, Domenichino u Riberra u Marija Preti. Bil-ġerju li bih Alla żejjinhom f'allewina fuq it-tila l-verita li stqarr S. Anselmu: "qabel Marija

hadd, wara Marija, kullhadd".

Simboliżmu

Il-pitturi moderni qegħdin ifissru lin-nies ta' żmienna, li intelletwalment huma suppost aktar żviluppatti min nies ta' qabilhom, it-tagħlim dwar il-Madonna permezz tas-simboliżmu. Fejn qabel konn naraw fuq it-tila per eżempju xbieha tal-Verġni Marija liebsa l-abjad biex il-pittur fisser is-safa tal-Madonna, illum naraw fuq it-tila għalqa mimlija ġilji bajdana b'caption li tgħid Tota Pulchra es, Maria: Kollok kemm inti sabiha, O Marija.

Wiehied artista pinga kwadru tal-Madonna b'żewġ angli wiehied kull naħa tagħha. L-anglu tal-lemin kien ikollu ferħan qiegħed jircievi mingħand l-Madonna habel bla ebda għoqda filwaqt li l-anglu tan-naħa tax-xellug kien kollu mnikket. Fuq wiċċu kellu bixra ta' wiehied qalbu sewda l-għaliex f'idejh kellu habel mimli għoqod li ma setgħa jholl l-ebda waħda minnhom. Kellu għalhekk jgħaddi l-habel lill-Verġni Marija li din, bla dubbju ta' xejn, hallithom u għaddiet dan il-habel mahlul mill-għoqod lill-Anglu tan-naħa tal-lemin. Dan l-Anglu kollu ferħan aċċetta dan il-habel mahlul mill-għoqod. Dan il-kwadru jgħallimna biċ-ċar li fl-għoqod iebes li magħhom niltaqgħu fil-hajja tagħna jeħtieġ li nirrikkoru għand il-Madonna bħalma għamlu l-agħrajjes tat-tieg ta' Kana l-għaliex biex inħolluhom dawn l-għoqod mhux biżżejjed li nirrikkoru għand l-għorrief tad-dinja. Dan il-kwadru jgħallimna li aħna nirrikkoru għand l-għorrief tad-dinja. Dan il-kwadru jgħallimna li aħna mhux biss għandna nħarsu lejn il-pittura marjana biex inpaxxu lil għajnejna, imma ukoll biex nitgħallmu dejjem aktar min hi l-Verġni Marija.

Skultura Mariana

Nghaddu issa biex nitkellmu mill-iskultura Mariana għax din ukoll tifforma parti mill-arti viżiva. Bosta kienu dawn l-iskulturi li naqqux fil-bronz, fl-irham, fil-ġebel u fil-ġibs xbihat tal-Madonna li jagħtu biċ-ċar xieħda tal-fidi nisranija tal-bnedmin ta' kull żmien. Eluf kbar huma l-knejjes tal-kattolici li hawn fid-dinja kollha. F'kull waħda minn dawn il-knejjes għandek issib opra ddedikata lill-Verġni Marija, opra li f'harġet mill-idejn ta' min jaf iħaddem l-iskarpell u l-martell, opri bħal dawn joffru testimonjanza qawwija li l-Verġni Marija tokkupa post speċjali u

privileġġjat fil-qalb ta' min miexi mill-qrib wara Ġesù.

F'dan il-qasam ta' l-arti viżiva sa nsemmi biss l-istatwa tal-Pjetà tal-M'Angelo li tinsab fl-ewwel kappellun tan-naħa tal-lemin inti u diehel fil-Bażilika ta' San Pietru. Din l-istatwa meta tħares biss lejha tikkonvinċi li l-Verġni Marija mhijiex biss Omm Kristu, r-Ras tal-Knisja, imma tal-Ġisem Mistiku kollu tiegħu, li l-espanzjoni tal-maternità spiritwali tagħha hija estiża għall-bnedmin kollha tad-dinja għax fuq il-Kalvarju, Hija ssiehbet fit-tbatijiet ta' Binha Ġesù għall-fidwa tal-bnedmin kollha bla eċċezzjoni ta' hadd. L-arti ta' l-iskultura ma naqsitx li tiegħu sehem f'dan l-innu ta' foħrija f'għieħ il-Verġni Mbierka Marija. Tassew li l-iskulturi kollha tad-dinja waqqgħu taħt is-seher ta' l-isem tal-Verġni Mbierka Marija sabiex inqas b'dak li hu materjali halli jfissru l-espressjonijiet tagħhom ta' ġmiel u hena li qatt ma jintemm.

Filaterija Marjana

Tajeb li fil-qosor ngħidu xi haġa dwar il-filaterija marjana li tofforma wkoll parti mill-arti viżiva dwar il-Madonna. Il-filaterija mhijiex haġa oħra hliel l-interess li wieħed jiegħu fil-ġbir tal-bolli mahruġa minn diversi pajjiżi tad-dinja. U f'din il-filaterija niltaqgħu ma' bosta bolli li jġibu x-xbihat tal-Madonna taħt bosta titli li bihom hi magħrula

fil-religjożità popolari. U jekk darba l-Papa Ġwann Pawlu II stqarr li l-paċi m'għandhix frontieri, hekk nistgħu ngħidu lil-verġni Marija li arti viżiva m'għandhix frontieri galadarba tidhol ukoll fil-qasam tal-filaterija. U f'dawn il-bolli ma narawx biss riproduzzjonijiet ta' xbihat tal-Madonna ta' artisti famużi, imma anki xogħolijiet originali. Żgur li m'hawnx pajjiż li ma ppubblikax xi bolli li jġib ix-xbieha ta' l-Omm t'Alla u tagħna l-bnedmin, il-Verġni Marija. U min irid jiġbor f'album dawn il-bolli marjani żgur li n-numru tagħhom mhuwiex biss ta' ftit tużżani, imma ta' eluf u eluf kbar li jixdu biċ-ċar id-devozzjoni li biha l-ġnus kollha tad-dinja, b'devozzjoni lejn il-Madonna tinsab fil-qalb tal-Poplu t'Alla.

Hawnhekk nistgħu nikkonkludu li din l-arti viżiva hija xieħda tal-qibda kbira li dejjem hassew il-ġenji kbar tad-dinja lejn il-personalità ta' Marija. Tassew li h'għeg, pniesel u lwien mis-sustanza materjali tagħhom għaddew mill-għarbiel ta' l-arti nisranija biex sawru l-isbaħ tifkriet dejjiema f'għieħ il-Verġni Mbierka Marija.

Tassew li l-widnejn u l-għajnejn huma ż-żewġ twieqi prinċipali illi l-ispiritu fannad fil-ġisem tagħna halli permezz tagħhom aħna nidhlu f'għaqda mal-grajjiet li jitwettqu quddiemna. Tassew li l-għajnun u l-widnejn ighinuna nidhlu f'realtà mal-hwejjeġ ta' madwarna. Għalhekk, inkunu tabilhaqq qegħdin inwettqu dmirna bħala nsara jekk kemm il-darba aħna nagħmlu użu mill-arti audio-viżiva biex nitgħallmu dejjem aktar dwar il-Madonna. U f'din l-era teknoloġika żgur li l-arti audio-viżiva għamlet passi ta' ġgant fuq it-triq tal-progress. U dan ifisser li fi żmienna dawn il-kelmiet ta' Kristu: "Tassew ngħidkom li bosta proleti u nies ġusti xtaqu jaraw dak li qegħdin taraw intom u ma rawh, u jisimgħu dak li qegħdin tisimgħu intom u ma semgħuh" (Mt. 13:17), aktar japplikaw għalina illum jekk inkunu fost dawk li nitraskuraw l-arti audio-viżiva biex inkunu nafu aktar dwar il-Verġni Marija. Mela, ma nongsux li nhaddmu l-arti audio-viżiva biex inkabbru l-kultura marjana tagħna halli Kristu stess ifahharna u jgħidilna: "Henjin għajnejkom għax qegħdin jaraw; henjin widnejkom għax qegħdin jisimgħu" (Mt. 13:16).

Mons. Arcipriet C. Scicluna

GRAJJET IMPORTANTI TA' MATUL IS-SENA

2-8-87:

Saret tifikira speċjali ta' egħluq il-25 sena mill-mewt ta' Dun Frangisk Scicluna u ta' egħluq il-25 sena minn meta Mons. Arċipriet ġie nkarigat mill-ħidma pastoralni fil-Parroċċa tal-Katidral mill-Ecc.za Tiegħu Mons. G. Pace, dak-in-nhar Isqof t'Għawdex.

5-8-87:

Harġa marjana għall-anzjani tal-parroċċa.

6-8-87:

Sar il-ftuħ tal-Agġornament tal-Bibljoteka Parrokkjali.

8-8-87:

Saret ikla tipikament Għawdxija fil-Pjazza tal-Knisja.

9-8-87:

Inżamm mill-membri tal-Kommunità Parrokkjali l-Pageant Mużikali Marjan bl-isem "It-Tielet Ġenna", kitba ta' John Cremona.

15-8-87:

Hlejjaq u folol kbar ta' nies miż-żewġ gżejjer honqu l-Belt Victoria u l-Knisja Katidrali għall-Festa ta' Santa Marija.

2-9-87:

Il-Kor 'The London Festival Singers' taw kuncert ta' mużika fil-Katidral.

14-9-87:

Bdiet is-Sajda tal-Mużew għaž-żewġ parroċċi tar-Rabat.

22-9-87:

Tfakkur il-123 anniversarju mit-twaqqif tad-Djoċesi.

27-9-87:

Inżamm Jum il-Katekiżmu fid-Djoċesi.

1-10-87:

Infetħet is-Sena Kateketika 1987-88 b'quddiesa ċelebrata minn Mons. Arċipriet C. Scicluna fiċ-Centru Parrokkjali.

4-10-87:

Harget mill-Katidral il-Purċissjoni bl-istatwa tal-Madonna tar-Rużarju. Ha sehem Mons. Isqof.

5-10-87:

Infetħa Kors ta' Marjoloġija li għe mogħti fiċ-Ċentru Parrokkjali minn Mons. Isqof. Għal dan il-kors attendew hafna nies.

8-10-87:

Thabbret il-mewt ta' Mons. Ġorġ Mercieca. Il-Konċelebrazzjoni tal-funeral tmexxiet minn neppuħi, l-Arcisqof ta' Malta, Mons. G. Mercieca.

11-10-87:

Inżammet is-Solennità Liturgika tal-Konsagrazzjoni tal-Knisja Katidrali. Il-Konsagrazzjoni kienet saret fl-1716.

18-10-87:

Inżammet il-Ġurnata Missjunarja. Thabbret il-mewt ta' Mons. Francesco Borg.

31-10-87:

Inżammet ġurnata ta' talb bir-reċita tar-Rużarju fil-Knisja fl-okkażżjoni tas-Sena Marjana.

1-11-87:

Mons. Rużar Borg, Vigarju Foranew għaż-żona 'A', ħa l-pussess ta' Kanoniku effettiv tal-Kapitlu Katidrali. Filgħodu Mons. Isqof mexxa l-Pontifikal tal-Qaddisin Kollha.

2-11-87:

Fis-6.00 p.m. Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni Pontifikali tal-Għid ta' l-Imwiet.

14-11-87:

Fetħet il-Missjoni Djoċesana.

1-12-87:

Fetħa il-Bazaar fiċ-Ċentru Parrokkjali u b'riżq listess Ċentru.

8-12-87:

Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni Pontifikali tal-Festa ta' l-Immakulata, fis-7.15 a.m.

15-12-87:

Bdiet in-Novena tal-Milied għat-tfal fiċ-Ċentru.

16-12-87:

Bdiet fil-Katidral in-Novena tal-Milied għall-Kbar.

21-12-87:

Inżammet Serata Speċjali tal-Milied fil-Katidral bis-sehem tal-Kor 'Marija Assunta' tal-parroċċa u xi korijiet oħra.

22-12-87:

Fl-aħħar ġurnata tan-Novena tal-Milied saret il-premjazzjoni tat-tfal fiċ-Ċentru Parrokkjali. Ittella' wkoll Bambin kbir tal-Milied fost it-tfal preżenti.

24-12-87:

Fil-11.45 p.m. bdiet il-funzjoni tal-Lejl tal-Milied

25-12-87:

Fid-9.00 a.m. Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni Pontifikali tas-Solennità Liturgika tal-Milied.

27-12-87:

Mons. Ġużeppi Gauci ħa l-pussess ta' kanoniku effettiv tal-Kapitlu Katidrali.

1-1-88:

Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni Pontifikali ta' Jum il-Paċi.

3-1-88:

Mons. Isqof N. Cauchi mexxa l-Konċelebrazzjoni tas-Solennità ta' l-Epifanija.

4-1-88:

Inżamm Quiz Bibliku Marjan fil-Katidral. Hadu sehem bosta tfal tal-Parroċċa. Mexxa l-quiz is-Sur Anton Farrugia.

18/25-1-88:
 Inżammet l-Ottava ta' Talb għall-ghaqda bejn il-Knejjes.
 Ta' kull fiġħaxija kienet issir riflessjoni fuq l-intenzjoni ta' kull gurnata.

2-2-88:
 Mons. Isqof fis-6.00 p.m. mexxa l-Konċelebrazzjoni tal-festa tal-Presentazzjoni tal-Mulej.

10-2-88:
 Inżammet il-festa ta' l-Appostlu Missierna San Pawl.

20/27-2-88:
 Inżammet il-Gimgha tal-Parroċċa li matulha saru bosta attivitajiet.

21-2-88:
 Saru laqgħat fiċ-Ċentru Parrokkjali għat-tfal ta' l-Ewwel Tqarbina u tal-Grizma ta' l-Isqof kif ukoll għall-ġenituri tagħhom. Ftuh ta' wirja artistika bir-ritratti dwar il-Katidral. Ftuh u tberik ta' JUM IL-KTIEB fuq il-Madonna.

24-2-88:
 Pellegrinaġġ Penitenzjali Parrokkjali għas-Santwarju Bażilika Ta' Pinu.

25-2-88:
 Inżamm JUM IL-ĠENITURI għat-tfal tal-Katekiżmu.

26-2-88:
 Inżamm JUM TA' TALB minn diversi gruppi tal-Parroċċa. Inżammet Serata Marjana

27-2-88:
 Fis-7.00 p.m. inżammet Ikla fiċ-Ċentru Parrokkjali għall-benefatturi kollha.

29-2-88:
 Bdew l-Eżerċizzj Spiritwali li saru mill-Kan. Dun Ġużepp Mifsud Bonnici.

7-3-88:
 Bdew l-Eżerċizzj Spiritwali għaż-żgħażaġh fiċ-Ċentru mill-Gwardjan T. Mifsud

14-3-88:
 Saret l-Acies tal-Leġun ta' Marija fil-Katidral.

15-3-88:
 Saret Via Sagra mat-triqat tal-Kastell.

16-3-88:
 Bdiet is-Settiena tal-Madonna tad-Duluri.

17-3-88:
 'Via Matris' bl-istatwa tad-Duluri fit-triqat Antonio Mallia u Borg Gheritu.

19-3-88:
 Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni Pontifikali ta' San Ġużepp.

21-3-88:
 Bdew l-Eżerċizzj Spiritwali għall-anzjani.

25-3-88:
 Saret Adorazzjoni Ewkaristika għaż-żgħażaġh ta' l-Aurora Youth Movement.

27-3-88:
 Fid-9.15 a.m. Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni tat-tberik tal-Palm.

Fis-6.30 p.m. harget il-purċissjoni tal-Passjoni. Siehbet il-Purċissjoni il-Banda Città 'Leone'

28-3-88:
 Feature tal-Passjoni mtella' mill-membri tal-Parroċċa, Producer Ganni Cremona.

29-3-88:
 Saret serata speċjali tal-Passjoni fiċ-Ċentru Parrokkjali.

30-3-88:
 Żjara lil diversi knejjes ta' Malta fejn hemm l-istatwi tal-Gimgha l-Kbira.

31-3-88:
 Fit-8.30 a.m. Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni tat-Tberik taż-Żjut.

Fis-6.30 p.m. Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni ta' l-Ikka tal-Mulej.

1-4-88:

Fl-4.30 p.m. Mons. Isqof mexxa l-funzjoni liturgika tal-Gingħa l-Kbira.

2-4-88:

Fl-8.00p.m. Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni tat-tberik tal-Blandun.

3-4-88:

Fl-9.15 a.m. Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni ta' l-ghid il-Kbir.

Beda t-tberik tal-familji.

9-4-88:

Saret fiċ-Ċentru ikla f'għieh Mons. Isqof N. Cauchi fl-okkażjoni tal-21 sena mill-Ordinazzjoni Episkopali tiegħu.

14-4-88:

Sar kunċert ta' mużika Sagra minn Banda Inqliza.

23-4-88:

Wasal pellegrinaġġ mix-Xagħra l-Katidral biex ifakkar eġhluq it-300 sena mit-twelid tal-parroċċa. Fil-fatt il-parroċċa tax-Xagħra twieldet fl-28 - 4 - 1688 mill-parroċċa tal-Katidral.

29-4-88:

Saret it-tifikira speċjali ta' eġhluq it-32 sena minn meta s-Soc. Fil-'Leone' irregalat lill-parroċċa tal-Katidral l-istatwa sabiha ta' l-Assunta.

4-5-88:

Mons. Isqof N. Cauchi mexxa l-Konċelebrazzjoni ta' l-Ewwel mill-15-il Erbgħa li jiġu qabel il-festa ta' Santa Marija Billi ninsabu fis-Sena Marjana din is-sena għal din l-okkażjoni hadet sehem fil-quddiesja l-Banda Cittadina 'Leone'. Il-knisja kienet fgata bin-nies.

7-5-88:

Fetħet il-Gingħa Ewkaristika Liturgika billi Mons. Arcipriet mexxa Konċelebrazzjoni flimkien mas-Saċerdoti tal-Presbiterju Parrokkjali.

8-5-88:

Mons. Penit. Girgor Vella f-quddiesja għamel lill-abbatini l-Att ta' Afidamenti lill-Madonna.

9-5-88:

Mons. Arcipriet C. Scicluna fetax u bierrek wirja ta' proġetti marjani li bnew it-tfal li din is-sena rċievew is-Sagrament tal-Griżma ta' l-Isqof. Is-Sur Anton Farrugia kien it-Tutur tagħhom.

11-5-88:

Saret l-Ewwel Tqarbina tat-tfal tal-Parroċċa.

12-5-88:

Mons. Isqof amministra s-Sagrament tal-Konfermazzjoni lit-tfal tal-Parroċċa.

13-5-88:

Fetħet l-Espożizzjoni Solenni ta' Ġesù Ewkaristija.

15-5-88:

Għalqet il-Gingħa Liturgika-Ewkaristika b'purċissjoni Ewkaristika li tmexxiet mat-triqat prinċipali tar-Rabat minn Mons. Isqof N. Cauchi.

1-6-88:

Sar pellegrinaġġ Marjan mill-Komunità Parrokkjali għall-Katidral, Telaq miċ-Ċentru fis-6.30 p.m.

8-6-88:

Is-Sorijiet Franġiskani għamlu pellegrinaġġ Marjan għall-Katidral fl-okkażjoni tas-Sena Marjana. Hadu sehem fil-quddiesja vespertina ta' wahda mill-Erbgħat.

15-6-88:

Is-Sorijiet Dumnikani għamlu pellegrinaġġ Marjan għall-Katidral fl-okkażjoni tas-Sena Marjana fl-okkażjoni ta' wahda mill-Erbgħat.

22-6-88:

Tal-Mużew, fergha tan-nisa, ghamlu pellegrinaġġ Marjan għall-Katidral fl-okkażżjoni tas-Sena Marjana. Hadu sehem bil-grupp kitarristiku tagħhom fil-quddiesa vespertina ta' waħda mill-Erbgħat.

25-6-88:

Saret l-Ordinazzjoni Sagra għad-Djkonat u għall-Presbiterat. Fost id-djaksi ġie ordnat saċerdot Dun Joe Vella Gauci li hu addett għas-servizz pastorali tal-Parroċċa tal-Katidral. Nifirhulu minn qalbna.

27.6.88:

Ġie jżur il-Katidral, il-Kardinal Maurice Otunga li ha sehem fiċ-ċelebrazzjonijiet tricentinarji mit-twaqqif tal-Parroċċa tan-Nadur.

Nifirġu

1. Mons. Ġużeppi Borg Attard twieled il-Fontana u ġie ordnat saċerdot fil-Katidral f is-26-4-1953 mill-Isqof G. Pace. Wettaq hidma pastorali barra minn Malta fl-arċidjoċesi ta' Firenze u ta' Milan sakemm fit-8 ta' Ġunju 1969 ħa l-pussess ta' Arċipriet tal-Parroċċa tal-Qala. F'April ta' l-1983 irtira minn din il-kariga u sar Kancellier tal-Kurja f'Ottubru, 1985. Huwa ħa l-pussess ta' Monsinjur Kuġitur tal-Kapitlu Katidrali fl-10 ta' Jannar 1988.

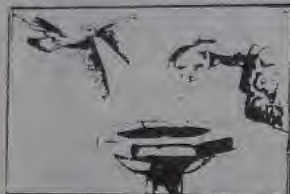
2. Fr. Joseph Vella Gauci twieled fis-17-1-1964 u ġie mgħammed il-Katidral fid-19-1-1964. Ġie ordnat saċerdot fil-25 ta' Ġunju, 1988 fil-Katidral minn Mons. Isqof N. Cauchi. Dun Joe hu addejt għas-servizz pastorali tal-Parroċċa tal-Katidral u minn dawn il-kolonni nawgurawlu hidma fejjieda f'dan il-qasam tal-Mulej.

3. Marlin Vella twieled fid-9-6-1975 u ġie mgħammed il-Katidral fis-6-7-1975. Ilu abbat għal aktar minn 5 snin. Dejjern fittex li jaqdi sewwa d-doveri tiegħu u s-sena li ġejja jibda l-Form III.

1 ta' Awissu
1987

Kronaka tal-

BIDU TAL-HAJJA NISRANIJA

Nru.	Data tal-Magħmudija	Isem it-Tarbija	Isem u Kunjom il-Ġenituri
1.	5.8.1987	Carmen Mifsud	Tarcisju u Filomena Gauci
2.	7.9.1987	Marija Zammit	Benny u Elizabeth Axiag
3.	27.9.1987	Steve Scicluna	Paul u Jackeulina Grech
4.	27.9.1987	Steve Scicluna	Paul u Lina Saliba
5.	20.10.1987	Miranda Cauchi	Joseph u M'Assunta Mizzi
6.	1.11.1987	Norbert Fenech	Domnic u M'Louise Vella
7.	1.11.1987	Graziella Vella	Grazio u Carmela Pace.
8.	8.11.1987	Lianne Chairmaine Agius	John u M'Dolores Vella
9.	21.11.1987	Vivianne Mizzi	Anton u M'Carmen Zammit
10.	6.12.1987	Gilbert Cini	Joseph u Helena Theuma
11.	13.12.1987	Emmanuel Farrugia	Anton u M'Rose Apap
12.	20.12.1987	Samara Meylak	Joseph u Carmen Vella
13.	26.12.1987	Paul Rostowski	Irineus u M'Rose Tabone
14.	4.1.1988	Troay Piscopo	Alan u Maria Debattista
15.	13.2.1988	Mikela Mizzi	Joseph u Carmen Tabone
16.	5.3.1988	Mark Agius	Adrijanu u Benna Mejlaq
17.	12.3.1988	Christine Zammit	Paul u Rita Mifsud
18.	12.3.1988	Damon Grech	Anthony u Victoria Buttigieg
19.	20.3.1988	Vanessa Camilleri	Alfred u Georga Vella
20.	10.4.1988	Paul Sultana	Piju u Gracie Micallef
21.	3.4.1988	Laura Caruana	Anton u Anna Abela
22.	17.4.1988	Maria Caruana	Joe u Giga Vella
23.	1.5.1988	Massimo Buttigieg	Pierre u Tarcisja Portelli
24.	7.5.1988	Stephanie Farrugia	Ronnie u Giorgia Sammut
25.	8.5.1988	Doreen Vella	Anton u Saveria Pace
26.	21.5.1988	Gorg Scicluna	Joe u Marija Mizzi
27.	19.6.88	Deborah Grech	Michael u Maria Grech
28.	14.6.1988	Johnatan Mizzi	Alessio u Josephine Mercieca
29.	20.6.1988	Mariella Vella	Anthony u Alice Dimech
30.	25.6.1988	Daniel Grech	Eucharist u Jane Spiteri
31.	26.6.1988	Marlon Grech	Louis u Sylvia Theuma
32.	3.7.1988	Christian Axiag	M'Angelo u Rita Borg
33.	8.7.1988	Lilan Bugeja	Joseph u Miriam Formosa
34.	23.7.1988	Marija Tabone	Gorg u Eugenia Grima

LISTA TA' TFAL TA' L-EWWEL TOARBINA 1987 - 1988

SUBIEN

1. Azzopardi Kevin	Carmel - Susan	37, Matia Preti Str., Victoria
2. Camilleri Paul	Michael - Rose	43, Forman Str., Victoria
3. Camilleri Pierre Paul	Paul - Carmen	N.B. Karlu Galea Str., Victoria
4. Caruana Alex	Anthony - Anna	'Emerald' Capuchins Str., Victoria
5. Cassar Mario G.	Carmel - Grace	25, Assumption Str., Victoria
6. Cutajar Kenneth	Emanuel - Lucia	33, Matia Preti Str., Victoria
7. Farrugia Frank	Ronnie - Georgia	132, St. Ursula Str., Victoria
8. Farrugia Manwel A.	Joseph - Vitorina	39, Carmel Str., Victoria
9. Grech Jean Paul	Nicholas - Diana	'Maria' Republic Str., Victoria
10. Grech Joseph	Manwel - Margaret	'My Pearl' Archbishop Pace Str., Victoria
11. Grech Reuben	Saviour - Mary Rose	18, Providence Str., Victoria
12. Grech Warren	Frank - Sandra	'Alessandra' n.s. off by The Bastion Rd Vict
13. Magrin Franco	Harry - Maria	33 Matia Preti Str., Victoria
14. Mercieca Matthew	George - Carmen	43, Kercem Road, Victoria
15. Mizzi Kevin	Eucharist - Doris	45, Sannat Road Victoria
16. Muscat Philip	Saviour - Jane	N.B. Guze Ellul Mercer Str., Victoria
17. Portelli Ferdinand	Anton - Maria	11, St. Ursula Str., Victoria
18. Said George	Michael - Frances	139, Sannat Road Victoria
19. Spiteri Victor	John - Adriana	Block 'F'A' Flat 6 Sannat Rd, Victoria.
20. Vella Larry	Frank - Rose	'Maple Leaf' Patri Magri Str., Victoria
21. Zahra George Jos	George - Doris	'Il-Madonna Ta' Pinu' St. Domenica Str.,

BNIET

1. Abela Tanya	Joe - Vivienne	89, Palm Street Victoria
2. Buttigieg Maureen	Victor - Cettina	4, Govt. Hse Sannat Road Victoria
3. Camilleri Eileen	Joseph - Grace	Plot 13, Republic Str., Victoria
4. Cini Marilyn	Joseph - Rose	43, Forman Str., Victoria
5. Farrugia Isabella	Paul - Maria	5 'Marralomedo' Sir Paul Boffa Str, Vict
6. Farrugia Louise Ann	George - Antonia	15, Wied Sara Str., Victoria
7. Farrugia Sabina	Anthony - Mary Rose	12, Archpriest Cassar Str., Victoria
8. Galea Angele	Raymond - Lora	'Papillon' Fomm il-Gir Str., Victoria
9. Gatt Maureen	George - Jane	'Holy Mary' Ghedrin Str., Victoria
10. Sacco Marthese	George - Jane	'Il-Bejta' Ghar Qawqla Str., M'Forn
11. Sacco N. Georgette	Sam - Cettina	24, Mons. Pietru Pace Str., Victoria
12. Sillato Rose Ann	Carmel - Josephine	Sir Paul Boffa Str., Victoria
13. Vella Carla Pia	Carmel - Antonia	69, St. Augustine's Str., Victoria
14. Vella Muscat Keith	George - Yvonne	'Grayv' St. George's Fief Str., Victoria
15. Zammit Maria Sabina	Tony - Mary	15, Assumption Str., Victoria

SQUARE CELLAR

(Wine & Spirit)

Prop. **JOE GRECH**

**24, St. George's Square,
Victoria, Gozo**

Tel. 551845, 556141.

DESTINATION ...GOZO

The Ideal gift to tourists and friends abroad!

DESTINATION...GOZO is a 30 minute video documentary on the island of Gozo. It looks at Gozo through the eyes of a tourist, recording the places and events a typical visitor might see or visit. The commentary is in English and the video is available through many outlets in Gozo or direct from the producer

ALVIN SCICLUNA

Tel: 551936

Video Productions - the specialists in video filming on the island, whether party, engagement, weddings or any type of coverage.

Facilities for multi-camera filming also available.

LISTA TA' TFAL LI RĊIVEW IL-GRIZMA TA' L-ISQOF 1987 - 1988

SUBIEN

1. Attard Noel	John - Beninja	Council Hse No 9 Sannat Rd
2. Bajada Anthony M.	Frankie - Josephine	'Notre Dame' Sacred Heart St Fontana
3. Borg James	Ronald - Tessi	'Jessica' St. Ursula St. Victoria
4. Camilleri Mark Anth.	Joe - Frances	38, Formen Str. Victoria
5. Cordina Joseph	George - M'Antonia	'Kedron' St. George's Fiel Str. Victoria
6. Cutajar D. Savio	Francis - M'Dolores	'Le Petit Fleur' 31 st March Str., Victoria
7. Debrincat Joseph	Joseph - Natalina	'Is-Sinjorina' Forman Str., Victoria
8. Farrugia Reuben	Paul - Maria	'Merralmede' Sir Paul Boffa Str., Victoria
9. Grech Godwin	George - Maria	'Baci' Republic Str., Victoria
10. Grech Robert	Carmel - Carmen	'Mirage' Gilju Str., Victoria
11. Grech Simon	Frankie - Sandra	'Alessandra' n.s. off by the Bastion Rd Vict
12. Mizzit Joseph	Alex - Guza	Flat 2 BL A Sannat Road Victoria
13. Muscat Jeffrey	Peter Paul - Georgia	'Maison' Mary Meilaq Str., Victoria
14. Saliba Anthony Mario	Emanuel - Rose	'Kristu Re' Sacred Heart Str., Fontana
15. Saliba Anthony Paul	John - Sylvia	14, Windmill Str., Victoria
16. Sciberras Brian	Paul - Maria	Zamka Str., Victoria
17. Theuma Xerri David	Vincent - Mary	36, Mattia Preti Str., Victoria
18. Xerri Jason	Leone - Pauline	19, 7th June 1919 Str., Victoria.
19. Zammit Nicholas	Benny - Elizabeth	'Ta' Pinu Hse' Gednn Str., Victoria

BNIET

1. Attard Adelaide	Joseph - Doris	N.B. Cetta Mintoff Str., Victoria
2. Azzopardi Miriam	Joseph - Giorgina	N.B. Wied Sara Str., Victoria
3. Bezzina Anna Maria	John - Mary	198, St Ursula Str., Victoria
4. Cardona Orietta	Joe - M'Dolores	189 Merhba Hse Gh'Qatet Str., Victoria
5. Cauchi Dorren	George - Mary	31 Xaghira Road Victoria
6. Debono Francelle	Francis - Pauline	Flat 1 Mary Meylaq Str., Victoria
7. Debono Josephine	Emanuel - Josephine	17, 7th June 1919 Str., Victoria
8. Farrugia Andreina	Frank - Doris	'Frankdor Hse' Antonio Mallia Str., Victoria.
9. Farrugia Jacqueline	Coronato - Maria	11, Sannat Rd. Terr., Hse Tyoe 2 Victoria
10. Farrugia Miriam	George - Ginis	'Red Rose' Capuchins Str., Victoria
11. Grech Leontine	Joe - Mary Anne	40, Formen Str., Victoria
12. Grech Romina	George - Carmen	Block B Flat 6 Sannat Rd. Victoria
13. Lanzon Daniela	Paul - Sylvia	'Paul Syl' Republic Str., Victoria
14. Micallef Jacqueline	Nicholas	115, St. Ursula Str., Victoria
15. Manpalao Doreyen	Joseph - Helen	Flat 10 G.C. Sannat Str., Victoria
16. Portelli Julie Anne	Micheal - Mary	Green Acres Triq il-Gilju Victoria
17. Portelli Marthèse	Anton - Maria	111 St. Ursula Street Victoria

18. Psaila Anna Maria Joseph - Jane
19. Saliba Romina Louis - Rita
20. Veranemann Sophie Amand - Marie
21. Xuereb Mariella Frankie - Maria
22. Xerri Sarha Mickie - Mary
23. Zammit Lorinda Julian - Margaret

'Ansiya' Sannat Str., Victoria
 'RitLouis' Hse Sump Str., Victoria
 'Cactus' Grove' Birbuba Str., Għarb
 'Maria' St. Ursula Str. Victoria
 3 Carmel Str., Victoria Gozo
 'Julmar', Kercem Road, Victoria

Ismijiet ta' dawk li dahlu għall-Prokreazzjoni u t-Trobbija tal-Ulied bis-Sagrament taż-Żwieġ

Ismijiet ta' dawk li dahlu għall-Prokreazzjoni u t-Trobbija ta' l-Ulied bis-Sagrament taż-Żwieġ

1. 1-8-87	Raymond Muscat	u M'Rita Bugeja
2. 6-9-87	John Louis De Giorgio	u Josephine Spiteri
3. 6-9-87	Charles Grima	u M'Grace Mercieca
4. 12-10-87	Michael Xiberras	u M'Doris Xuereb
5. 17-10-87	Anthony Cassar	u Giovanna Zammit
6. 24-10-87	Joseph Grech	u Evangelista Mercieca
7. 24-10-87	Julian Robert	u Veronica Camilleri
8. 13-12-87	Peter Paul Debono	u Bernarda Saliba
9. 9-4-87	Frank Caruana	u Pauline Aquilina
11. 5-6-88	Charles Mizzi	u M'Rose Azzopardi
12. 30.7.88	Carmelo Attard	u Violet Gauci
13. 31.7.88	Mario Vassallo	u Carol Borg

"Aghthom
 O Mulej
 il-mistrieħ
 ta'dejjem"

Dawk li dahlu jissaffew fil-Purgatorju

11/8/87	Joseph Muscat	15/1/88	Anthony Cassar
13/8/87	Giovanna Tabone	18/1/88	Nazzarena Grima
22/8/87	Salvu Zammit	23/1/88	Guzeppa Micallef
5/9/87	M'Antonia Gatt	4/3/88	Carmela Grech
26/9/87	Pietru Attard	12/3/88	Dola Galea
5/9/87	M'Antonia Gatt	8/4/88	Emanuel Gatt
26/9/87	Pietru Attard	10/15/88	Salvu Grech
8/10/87	Mons. Giorgio Mercieca	19/5/88	Guzepp Muscat
1/11/87	Dijonisja Cassar	26/7/88	Anton Saliba
6/11/87	Anton Gatt		
15/11/87	Rita Attard		
3/12/87	Nichola Vella		
13/12/87	Dolora Debrincat		

NSTS Travel

YOUR KEY
to the
WORLD

45, St. Francis Square, Victoria, Gozo. Tel: 553977
220, St. Paul Street, Valletta, Malta. Tel: 624983 / 626628

Il-Librerija Parrokkjali tal-Katidral

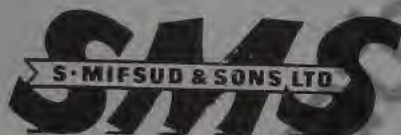
Fil-bidu ta' dan ix-xahar ta' Awissu, il-librar u l-istaff tal-Librerija lestew l-istocktaking annwali tal-kotba li hemm fil-Librerija Parrokkjali tal-Katidral. In-numru issa tela' għaċ-ċifra ta' 17,113. Meta wieħed jikkonsidra li s-sena l-oħra bħal daż-żmien (Awissu 1987), din il-Librerija kellha 13,490 ktieb, dan ifisser li f'din l-aħħar sena l-akkwist tal-kotba kien ta' 3623, akkwist ta' medja ta' għaxar kotba kuljum tas-sena.

Il-Librerija Parrokkjali tal-Katidral iżżid il-kotba permezz ta' donazzjonijiet BISS. Il-fatt fondi li tiġbor imorru għax-xiri ta' xkaffi u bżonnijiet oħra konnessi mas-servizz bibliotekarju. Hawnhekk nixtiequ nsemmu xi donaturi li matul is-sena li għaddiet (minn Awissu sa Awissu) għamlu xi għotja konsiderevoli ta' kotba:

- Mr Sam Portelli, Fizjoterapista mill-Mosta, ta 300 ktieb;
- Mrs Maria Mercieca u bintha Alana offriet 200 ktieb;
- Miss Rita Caruana offriet 115 -il ktieb;
- Miss Tessie Scicluna offriet 211 -il ktieb;
- Mr. Brendan Coz, mill-Awstralja offra 403 kotba (Juvenile)
- Il-W.Rev. Arcidjaku Giov. B. Gauci rregala għoxrin volum ta' Lehen is-Sewwa illegati. Din il-kollezzjoni tiġbor fiha l-hargiet kollha mill-ewwel hargha fis-sena 1928 sa l-aħħar hargha tas-sena 1949. Dan hu akkwist verament sabih! Barra dan offra ukoll 71 ktieb ieħor, hafna minnhom Melitensia ta' natura rari.
- L-uffiċċju Informazzjoni tal-Partit Nazzjonalista rregala lil Librerija 34 ktieb ta' natura Politika - Soċjali (Melitensia)
- Mr Joe Bugeja, sagristan tal-Katidral, irregala ukoll sett komplet ta' kotba Politiċi -

- Soċjali. (16 -il Ktieb)
- Mr Toni Spiteri reġa għamel għotja oħra ta' xi 200 ktieb, kollha ta' natura spiritwali u axxetika;
- Il-W.Rev. Mons. Carmelo Scicluna, Arċipriet tal-Katidral t'Għawdex, għal darb' oħra reġa' offra lill-Bibjoteka numru sabiħ ta' kotba ta' preġiu kbir. Insemmu biss il-'highlights' ta' din id-donazzjoni:
  - a) Storja Sagra f'4 volumi (3636 pp) editata minn Emilio Lombardi;
  - b) Marta, Rakkont Storiku, 3 volumi (total ta' 2724 pp)
  - c) L-Istorja ta' Malta u Għawdex f'7 volumi, l-ewwel sitta miktubin minn Giovanni Sekond (total ta' 5728 pp) u l-aħħar volum ta' Guze Belli (2681 pp).
  - d) Numru ta' rumanzi oħra bil-Malti li kienu joħorġu f'axxiklu f'axxiklu qabel l-aħħar gwerra.
- Ma għandniex xi ngħidu, l-akbar benefattur kien, bħas-snin ta' qabel, Fr. Tony Mercieca ta' Florida, USA, li kull xahar jibgħat numru ta' kotba bil-posta. Din is-sena baġitilna mal 2000 volum. Dawn, barra numru kbir ta' diski, cassetted u anke 'visual aid material' li spiss jibgħatilna.
- La semmejt id-diski u l-cassettes ma mridx ninsa nsemmi żewġ persuni oħra li offrew cassettes ta' mużika rrekordjata:
- Mr. John Farrugia li offra 105 cassette
- Mr. George Xerri li offra 41 cassette

TRAVEL - INSURANCE - SHIPPING

TOUR ORGANIZERS & OPERATORS

311, Republic street,
Valletta, Malta.

Tel: 232211

IL-HIDMA TAL-PARROĊĊA GHALL-IŻVILUPP SHIĦ TAL-BNIEDEM *Bir-Ritratti*

Il-Parroċċa illum ma jistax ikolla 'active clergy' u 'passive laity', imma possibilmement il-membri kollha tal-parroċċa għandhom joffru l-kontribut tagħhom għall-iżvilupp shiĦ tal-bniedem. Kif iġhid wisq tajjeb il-Kardinal Suenens: "Il-Knisja tiegħi interess mhux biss fis-salvazzjoni ta' l-erwieħ, imma wkoll tinteressa ruhha mill-bniedem shiĦ: ruħ u ġisem." Evidenti din il-Knisja, imbagħad, kif iġhid il-Papa attwali Ġwanni Pawlu II, aktar ma taħdem biex il-bniedem iġiħ haġja umanament deċenti, aktar trid turi ruhha li hija ta' istituzzjoni divina.

Il-parroċċa tal-Katidral, bħal parroċċi l-oħra tad-djoċesi, ma tonqosx li taħdem għall-iżvilupp shiĦ tal-bniedem billi matul is-sena twettaq attivitajiet pastorali, kulturali, filantropiċi u wkoll rikreattivi kif jixhdu dawn ir-ritratti.

HAJJA SPIRITWALI

It-tfal ta' l-Ewvel Tqarbina tas-sena 1988 li għaliham u għall-ġenituri tagħhom tkun saret thejġja intensiva.

*It-tfal li din is-sena 1988 rċievew is-Sagrament tal-Grżma ta' l-Isqof. Dawn it-tfal u l-ġenituri tagħhom jiġu mġejjija sewwa għal din l-okkażżjoni speċjali biex ikunu jafu għal-liema respon-
sabilitajiet deklin.*

It-tfal ta' l-Ewwel Tqorbina jiġu wkoll imhejjija b'servizz penitenzjali għall-Ewwel Qrura.

Fir-Randan u eżattament fis-16 ta' Marzu nżamm pellegrinaġġ penitenzjali marjan bl-istatwa tal-Madonna tad-Duluri f'wahda mill-periferiji tal-parroċċa.

F'wahda mill-Erbghat, fl-1 ta' Gunju, sar pellegrinaġġ marjan miċ-Ċentru Parrokkjali għall-Katidral fl-okkażjoni tas-Sena Marjana u għar-rebħ ta' l-Indulġenza Plenarja.

Iż-żgħażaġh, fl-4 ta' Marzu, f'egħluq leżerċizzji ta' għom għamlu pellegrinaġġ marjan miċ-Ċentru Parrokkjali għall-Katidral fl-okkażżjoni tas-Sena Marjana. Fr. Tonio Mifsud kien il-predikatur.

John Portelli Enterprises Ltd.

TRAVEL AGENTS - TOUR PLANNERS
7 MAIN SQUARE, VICTORIA, GOZO, MALTA. TEL: 556236
108 ST. JOHN STREET, VALLETTA, MALTA. TEL: 527016

FOR ALL YOUR TRAVEL REQUIREMENTS

PARDI MOTORS LTD.

N.B. Republic Street, Victoria, Gozo.

Tel. 556678 - 553744

AUTO DEALERS

AUTO SERVICE & SPARES

PANEL BEATING

SPRAY PAINTING

TYRE & RADIATOR REPAIRS

Fl-4 ta' Jannar inżamm quiz bibliku. Din is-sena kellu tema Marjana. Bhas-soltu s-Sur Anton Farrugia hejja lil dawn it-tfal.

Mons. Arcipriet C. Scicluna joffri premju lill-partecipanti kollha tal-quiz bibliku-marjan.

Fil-Gimgha tal-Parroċċa nżammet wirja ta' Kotba Marjani fiċ-Ċentru Parrokkjali.

Mons. Isqof bierek u fetah din il-wirja ta' Kotba u letteratura marjana.

Mons. Arcipriet, fid-9 ta' Mejju, fetah u bierek wirja ta' proġetti marjani li saru mit-tfal li din is-sena rċiew is-Sagrament tal-Konfermazzjoni.

KULTURA

Il-Kor Maria Assunta ha sehem fil-Festival tal-Korijiet li sar fil-Knisja tar-Raghaj it-Tajjeb fil-ġranet tal-Milied.

'Il-Proċess ta' Kristu', feature tal-Passjoni ta' Kristu. Kitba u produzzjoni ta' John Cremona. Sar fil-ġranet tar-Randan.

TEXOL

GWT

BIODEGRADABLE SOFT

For Brightest Clothes and
easy dishwashing

TEXOL hu maghrut għall-qawwa tiegħu, kwalità u tenerezza fuq il-ġilda, li jintuża wkoll għan-nappies tat-trabi u jibżagħlek għal idek. Jibżagħlek ukoll għal flusek għax tuża ftit b'effett kbir!

TEXOL jaħsel platti, dixxijiet u borom li jkunu mċappsin bi żjut u xahmijiet. Jintuża wkoll mill-'Confectioneries' u l-'Mechanics'!

TEXOL jaħsel ukoll hwejjeg ta' kull materjal inklużi tas-suf!

UŻA L-ILMA BAHAR

TEXOL jintuża xorta waħda jekk int qiegħed f'xatt il-baħar, fuq yacht, dghajsa jew xi haġ'ohra tal-baħar! Ir-riżultat ikun daqs dak ta' l-ilma helu! Inaddaf ukoll in-nafta li taqbad mal-ġisem fi xtut il-baħar.

F'Malta ċempel 825933

F'Għawdex, ċempel 553447 (A & J Hili Ta' Miema Ltd. - Mgarr)

556098 (Victor Hili & Sons - Mgarr)

551555 (Gelluxa Ltd. - Mgarr)

Banda Ingliza tat kuncert ta' muzika sagra fil-Katidral fl-14 t'April.

Mons. Arcipriet C. Scicluna joffri rigal lis-surmast ta' din il-Banda Ingliza.

Saru bosta 'rehearsals' ghall-oratorio Marjan 'L-Apoteosi ta' l-Assunta' kitba ta' Mons. Isqof N. Cauchi u muzika tal-Mro Jos. Sammut.

ATTIVITAJIET FILANTROPIČI U RIKREATTIVI

Il-Kaptan J. Agius joffri enciklopedija moderna ta' Macmillan lill-Bibljoteka Parrokkjali tal-Katidral Dan kien fit-2 t'April.

Il-ġenerożita tal-parruċċan qatt ma tonqos favur it-tfal ta' l-Istituti.

Ta' kull sena t-tfal li jattendu għan-Novena tal-Milied jieħdu premju.

Fid-9 t'April, f'egħluq il-21 sena mill-ordinazzjoni Episkopali ta' Mons. Isqof, inżammet ikla speċjali fiċ-Centru Parrokkjali. Mons. Isqof jaqsam il-kejk ta' l-okkażżjoni.

X'uhud mill-parruċċani li attendew għall-ikla msemmija.

It's more than just the price that sets it apart.
Quality in an age of change.

Exclusive representatives **WANDS** Limited — A **FARSONS** Subsidiary. Tel: 232121

Ta' kull sena tinżamm serata tal-Milied fuq il-palk taċ-Ċentru. Dawn ir-ritratti juru xeni waqt din is-serata.

TRID MOHH MISTRIEH?

Jekk trid ikollok mohh mistrieh fuq kull ma ghandek fil-hajja, hu l-ahjar servizz ta' insurance minn Laferla Insurance Services Ltd. Laferla joffru servizz mill-aqwa b'ufficju f'Ghawdex biex tkun moqdi ahjar. Ghal kwalunkue polza li ghandek bzonn ghall- karrozza, ghal hajtek, ghax-xoghol, u ghal sigurtà medika irrikorru ghand :

LAFERLA

Insurance Services Limited

Branch Office: Villa Scicluna, Capuchin Street,
Victoria, Gozo. Tel: 556923

Head Office:

15, Flat 14, Vincenti Buildings, Strait Street, Valletta, Malta. Tel: 224405, 622750

Agenti wkoll ta' Private Patients Plan

Carmelo Gauci Ltd.

Importers of all kinds of timber, plywood, blockboard, hardboard, laminated plastics, hardware, woodworking & aluminium machines.

'Carga' New Street off Qormi Road, St. Venera, Malta
Bankers: Bank of Valletta Ltd., Mid-Med Bank Ltd.
Telephone: 446717/443861
Cables: ICUAG - MALTA
Telex: 712 ICUAG MW

ID-DITTA
JOSEPH CARUANA CO. LTD.

59, Republic Street, Victoria, Gozo,
Telephone 556464   Telex 1470 Filcar

THABBAR IL-FTUH TA' STABILIMENT GDID
F.N.B., OLD MILL STREET, QORMI, MALTA.

ID-DITTA TISSUPPLIXXI KULL KWALITÀ TA'
MATERJAL GHALL-BINI BHAL
VIREG U FOLJI TAL-HADID, KULL KWALITÀ TA'
INJAM, CHIPBOARD U PLYWOOD
KIF UKOLL ASSORTIMENT KBIR TA'
SUF GHAN-KNITTING.

T O N Y ' S   S T O R E

JEW AHJAR

IL-MEKKA TA' L-GHAWDXIN
JOFFRI L-ORHOS PREZZIJET FUQ
KULL MA GHANDEK BŻONN FID-DAR

Tixtrix qabel tara l-assortiment taghna ta'

FRIDGES — COOKERS
WASHING MACHINES — LINEF
U MITT E L F HAĠA OHRO TA'
HTIEĠA JEW LUSSU GHAD-DAR
ISSIBNA MALAJR GHAX FIS-SAQAJN

25. IT-TOKK,

RABAT — GHAWDEX.

Ċempel: 556629.

Ikkontribwew għal din ir-Rivista

1. **Electra Hotel**
Marsalforn, Gozo.
2. **John Calleja**
Republic Street, Victoria.
3. **Frances Hairdresser**
Palm Street, Victoria.
4. **Meylak Jewellery**
Republic Street, Victoria.
5. **Gozo United Rent-A-Car**
Republic Street, Victoria.
6. **Home Mart**
Republic Street, Victoria.
7. **C. & S Supermarket**
Main Gate Street, Victoria.
8. **Kelina's Jewellery**
Karl Bondi Street, Victoria.
9. **Abela Pharmacy**
De Soldanis Street, Victoria.
10. **Palm Pharmacy**
Palm Street, Victoria.
11. **Lantern Hotel**
Marsalforn, Gozo
12. **The Mermaid Bar & Restaurant**
Marsalforn, Gozo.
13. **Marsalforn Hotel**
Marsalforn, Gozo.
14. **Odyssey Bar & Restaurant**
Marsalforn, Gozo.
15. **The Smugglers Cave**
Marsalforn, Gozo.
16. **Arzella Bar**
Menqa, Marsalforn.
17. **May's Boutique**
Republic, Street, Victoria.
18. **V. Sultana Vulcanizer**
Republic Street, Victoria.
19. **Castle Pharmacy**
Main Square, Victoria.
20. **Kenur Bar & Restaurant**
Xlendi Street, Xlendi.
21. **Tritons Bar & Restaurant**
Marsalforn, Gozo.
22. **Cefai Jewellwry**
St. Domenic Street, Victoria.
23. **Lorry Fenech**
Sannar Road, Victoria.
24. **Duke of Edinburgh Hotel**
Republic Street, Victoria.
25. **Doris Jewellery**
St. Andrew Street, Victoria.
26. **Gorg Farrugia, Carpenter**
Capuchin's Street, Victoria.
27. **Gozo Garage**
Xaghra Road, Victoria.

WERREJ

Messaġġ għall-Jum tal-Festa	1
Status Animarum bejn 1678 u 1784	2
Il-Matriċi Kolleġġjata 300 sena ilu	6
Il-Vergni Manja Il-Arti Audio-Viżiva	10
Grajjiet Importanti matul is-Sena	18
Nifirġu	23
Kronaka tal-Parroċċa	24
Il-Librenja Parrokkjali tal-Katidral	31
Il-Fidma tal-Parroċċa għall-Iżvilupp shih tal-Bniedem	33

Dear Sirs,
I the undersigned hereby request y

Please Use Block Capitals

Full Name & Parentage⁽¹⁾

Full Address

Telephone Number(s)

Nationality/Mean of Identification⁽²⁾

Occupation/Description⁽³⁾

LE

VA

Kont taf li tista' tpoggi flus il-
bank go kont maghruf
bhala "Bearer Account" bin-
numru? Jigifieri m'hemmx
bzonn la tal-Karta ta'

I-Identità u lanqas ta' isem
jew firem. Irrikorri ghal aktar
dettalji għand l-eqreb fergħa
tal-Bank of Valletta f'Malta
jew f'Għawdex.

Bank of Valletta

KUMDITÀ, EFFIĊJENZA
U SIGURTÀ

BREWED & BOTTLED BY
SIMONDS FARSONS CISK LTD
MRIEHEL MALTA

HOPLEAF

1956

CONTENTS

28.5cl

1960-1964

O.G.

1038-42°

PALE ALE

You deserve
no less!

A quality beer from FARSONS